

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Bakalářská práce

2010

Tereza Šenoltová

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta
Ústav pro dějiny umění

Bakalářská práce

Tereza Šenoltová

Architektura v Pelhřimově na počátku 20. století

The architecture in Pelhřimov at the beginnin of 20th century

Praha 2010

vedoucí práce: Ing. Petr Macek, Ph.D.

Poděkování:

Touto cestou bych chtěla poděkovat vedoucímu práce Ing. Petru Mackovi, Ph.D. A pracovníkům Státního okresního archivu v Pelhřimově za jejich cenné rady a ochotnou spolupráci.

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Pelhřimově dne 15. května 2010

Anotace:

V práci o pelhřimovské architektuře na počátku 20. století následuje po úvodu kapitola o historii, která se dále člení na podkapitoly o historii města v období od poloviny 19. století do počátku 2. světové války, založení odboru Klubu Za starou Prahu v Pelhřimově s mapováním jejich činnosti a posléze podkapitola věnovaná pelhřimovskému děkanovi Františku Bernardu Vaňkovi, aktivním členovi odboru, jenž se zasloužil díky svým kontaktům o krášlení města. O ochraně památek pojednává následující oddíl snažící se informovat o přístupu obyvatel k památkám.

Ve třetí kapitole se nachází nerealizované projekty pražského Klubu Za starou Prahu jako je návrh na úpravu hřbitova, návrh kubistického kříže, návrh na úpravu radnice a hotelu Rosol. Poté následují realizované stavby Klubu Za starou Prahu, které uvádí podkapitola o kubismu. Dále pak podkapitoly o samotných stavbách: o Drechselově vile, Fárově domu a úpravě věznice. V páté kapitole se zmiňují pelhřimovské stavby vzniklé patrně bez konzultace s Klubem ani odborem. Jejich autory byli místní stavitelé a architekti. Nejdůležitějšími stavbami zmíněnými v jednotlivých podkapitolách jsou Linhartův dům, vila Marie Jelínkové, Váňova vila, obchodní dům firmy Fleischl a Herrmannové a Masarykovy chlapecké školy. Práce je uzavřena závěrem a obrazovou přílohou.

Abstract:

In work about the Architecture in Pelhřimov in the beginning of the 20 century, there is six parts. After the introduction follows a chapter about history which is divided into history of Pelhřimov, foundation of branch office of „Klub Za starou Prahu“, decane František Bernard Vaněk and monument preservation in Pelhřimov. Then my work continues with chapter about unbuilt projects by architects from group „Klub Za starou Prahu“, e.g. Pavel Janák's regeneration of square, Otakar Novotný's cemetery and Josef Chochol's cubistic cross. Next chapter mentions buildings which are realized by prague architects. Concretely, there is Jan Drechsel's villa, Vojtěch Fára's house and others smaller adaptations of monuments or public spaces. In Pelhřimov grew up buildings beyond control of „Klub Za starou Prahu“, they are included in following chapter. There are concerned secession house of Antonín Linhart with original elements, villa of Marie Jelínková by Jan Kotrnoch, which is similar to secession rural architecture, villa of doctor Váňa, trade house of Fleischl's and Herrmanns' company and rondocubistic Masaryk's high school for boys. My diploma paper is closed by epilogue and appendix with picture of „status-quo“ buildings, old photos and preserved plans.

Obsah:

1. Úvod.....	8
2. Historie.....	9
2. 1 Historie města.....	9
2. 2 Založení odboru Klubu Za starou Prahu a jeho činnost.....	13
2. 2. 1 Působení děkana Františka Bernarda Vaňka.....	21
2. 3 Obyvatelstvo a typy bydlení.....	22
2. 4 Ochrana památek.....	23
3. Nerealizované projekty Klubu Za starou Prahu.....	25
3. 1 Návrh na úpravu nového hřbitova.....	25
3. 2 Návrh kubistického kříže.....	27
3. 3 Družstevní domy čp. 383 a 384.....	28
3. 4 Návrh na úpravu radnice čp. 10.....	30
3. 5 Hotel Rosol.....	31
3. 5. 1 Historie stavby.....	31
3. 5. 2 Podoba fasády.....	34
3. 5. 3 Interiér.....	37
4. Realizované projekty Klubu Za starou Prahu.....	38
4. 1 Kubismus a Skupina výtvarných umělců.....	38
4. 1. 1 Drechselova vila.....	39
4. 1. 2 Fárův dům.....	42
4. 1. 3 Regulace říčky Bělé.....	47
4. 1. 4 Návrh fasády domu čp. 834.....	48
4. 1. 5 Věznice.....	48
5. Stavby realizované bez spolupráce s Klubem Za starou Prahu.....	49
5. 1 Dům čp. 836.....	49
5. 2 Vila Marie Jelínkové.....	53
5. 3 Váňova vila.....	56
5. 4 Obchodní dům firmy Fleischl a Herrmannové.....	58
5. 5 Masarykovy chlapecké školy.....	63
6. Závěr.....	66
7. Odborné prameny a seznam použité literatury.....	69
8. Seznam vyobrazení.....	61

9. Obrazová příloha.....	78
--------------------------	----

1. Úvod

Venkovské město Pelhřimov, nacházející se v zemědělské oblasti na pomezí jižních Čech a Českomoravské vrchoviny, na počátku 20. století upoutal pozornost pražského historika umění Zdeňka Wirtha, který si na městě nejvíce cenil jeho zachovalého historického jádra. To bylo tvořeno uzavřeným pásem hradeb, v té době již mírně porušeným, jenž se narušovalo třemi hlavními bránami a několika brankami. Uvnitř městského opevnění obsahovalo kompaktní zachované bloky zástavby poskládané z původně gotických domů s renesančními, barokními a klasicistními štíty. Čtyři přibližně stejně dlouhé řady měšťanských domů uzavírají čtvercové náměstí, v jehož středu se nacházela klasicistní kašna se sochou sv. Jakuba Většího. Směrem k západnímu vstupu do města bylo celistvé jádro určitým způsobem narušováno objektem barokního zámku a organicky zasazeným kostelem. Celý obvod hradeb byl obestaven domy, přičemž jeho oválný prostor byl vyplněn dalším blokem měšťanských domů, tím vznikly dvě ulice, umožňující vstup z východní strany do náměstí.

Zdeněk Wirth, zaujat pelhřimovským historickým jádrem, napsal společně s pelhřimovským gymnazijním profesorem PhDr. Karlem Polesným knihu nesoucí prostý název Pelhřimov, vydanou v roce 1911 v Pelhřimově Muzejním spolkem.¹ Wirth se svým dílem pojednávající o stavební historii města v této souvislosti „přivezl“ do Pelhřimova Klub Za starou Prahu, jehož byl členem, a zasloužil se tak o založení prvního mimopražského odboru Klubu vůbec. Díky tomuto spolku zde v historickém městě paradoxně vyrostly moderní, kubistické stavby. Kromě nových staveb se pelhřimovští obraceli na své pražské kolegy s otázkami týkajícími se drobných památkových úprav.

Také samotní členové odboru se snažili vyvíjet aktivitu, například děkan František Bernard Vaněk, který pečoval o církevní památky. Založil chrámové družstvo zpopularizované díky své činnosti po celém Československu. Chrámové družstvo si kladlo za úkol uměleckou úpravu kostelů s důrazem na kvalitu. Děkan se ve městě zasloužil o úpravu veřejných prostranství, jako např. děkanské zahrady, snaha o umístění křížové cesty před kostelem sv. Bartoloměje a podobně.

Působení odboru způsobilo nárůst kvalitní architektury jak z ruky pražských architektů z Klubu Za starou Prahu, tak místních architektů a stavitelů, kteří zde tvořili zřejmě bez konzultací s místním odborem. Objevily se zde stavby dobré architektonické kvality, které vhodně doplnily díla Janákova a celkový vzhled města.

1 POLESNÝ Karel, WIRTH Zdeněk: Pelhřimov, Pelhřimov 1911.

2. Historie

2.1 Historie města

„ Na hranicích českomoravských, v území bývalého markového hvozdu, obklopeno ze všech stran vrchy a lesy a mimo důležitější komunikace, v podélném údolí potoka Bělé, žilo klidnou sousedskou idylou město Pelhřimovo...Což tu, že žilo životem svým , uzavřeným ježž dovedli skaliti jen bouřlivé události celých Čech! A přece nebylo jen součástíkou, malým detailem obrazu celkového, detail ten rostl jen nepatrně a měnil se pouze podle nálad i osvětlení celku. Tak zachovala se tu maloměstská idyla do nedávných let a dodnes ještě shledáváš její stopy a památky.“² Tento úvod z knihy dr. Zdeňka Wirtha a prof. Karla Polesného Pelhřimov zcela vystihuje atmosféru města na počátku 20. století.

Revoluční rok 1848 byl pro většinu měšťanstva ve znamení vlasteneckých bojů. Venkovské obyvatelstvo snad ani nevědělo o bouřlivých událostech ve větších městech, za to si zažívalo své menší boje. Jedním tímto bojem bylo místo svržení kancléře Matternicha svržení zdejšího absolutistického purkmistra J. Kučery, což pravděpodobně souviselo s požadavkem na zrušení roboty.

Důležitým rokem se stal rok 1850, kdy v řadě měst, také i v Pelhřimově, byly zřízeny městské samosprávy. Rozvoj veřejného života nastal až v roce 1860 s uvolněním politických poměrů. Spolu se samosprávami byly centry tohoto života nově zakládáné národní spolky, které hlavně v 60-80. letech zastávaly funkci politických stran.³ S konáním Národopisné výstavy v Praze v roce 1905 se podnítil vznik muzejních spolků. V Pelhřimově vznikl v roce 1901, ten spoluzaložil Umělecký spolek, který inicioval navázání kontaktů s pražským Klubem Za starou Prahu a založení zdejšího odboru, který byl zároveň první mimopražský odbor. Z dalších spolků netřeba opomenout pěvecký spolek Záboj založený v roce 1862,⁴ Čtenářskou besedu, předchůdkyni dnešních knihoven,⁵ z roku 1864. Dále zde nechyběl o rok mladší Sokol⁶ či Spolek pro zakládání sadů a krášlení města založený v roce 1880, na jehož

2 POLESNÝ, WIRTH (pozn.1), 4.

3 MARTÍNKOVÁ Lenka, MARTÍNEK Zdeněk: Vznik a rozvoj občanské společnosti (1848- 1918), in: Pelhřimovsko ve druhém tisíciletí, Pelhřimov, 2000, 38.

4 V roce 1864 se konala slavnost svěcení spolkového praporu, který navrhl Josef Mánes. Pěvecký spolek Záboj funguje dodnes.

5 Teprve zákon z roku 1919 nařizoval vybudování veřejných knihoven.

6 POLESNÝ, WIRTH (pozn. 1), 45- 49.

podnět byly založeny Městské sady.

Už v 60. letech 19. století je Pelhřimov národnostně jednotným městem. Většina obyvatel volila kandidáty Národní strany, v 90. letech proběhla názorová změna, a to v příklonu k myšlenkám Národní strany svobodomyšlné. Za tuto stranu byl zvolen jako poslanec pelhřimovský občan a budoucí člen odboru Klubu Za starou Prahu dr. František Kralert.

Současně se vznikem spolků, jsou položeny základy industrializace, jejíž rozvoj byl podmíněn stavbou železnice. Hlasy volající po železnici se ozývaly již od roku 1869, se stavbou se však začalo o osmnáct let později, po dalších dvou letech se na trase Tábor-Pelhřimov- Horní Cerekev objevil první vlak.

Ve městě v těchto letech vyrostlo několik továren. Spolková škrobárna, továrna na kartáče Josefa Hrdiny, továrna na pletené zboží J.Kouřimského, továrna na cementové zboží K. Hostomského, továrna na výrobu zemědělských strojů J. Matějky, Kulíkova vodní pila, Pejclova mlékárna a továrna Crino na výrobu žíněnek. Na přelomu století také došlo k přestavbě městského pivovaru na parostrojní.⁷ Přes všechnu tuto hospodářskou snahu se pelhřimovský region nestával bohatším, protože proces industrializace zde nebyl a nemohl být tak rozsáhlý a dynamický jako ve větších městech.⁸

Zároveň se započalo s potřebným rozvojem školství, učitelé museli být, logicky v této době, pouze rodilí Češi, aby vymýtili negramotnost, která zde na venkově přetrvávala. Došlo k budování nemocnice, sociálního ústavu, veřejného vodovodu, kanalizace i elektrické sítě.⁹

V 90. letech se společnost s příchodem tíživých pocitů, začala jasně, názorově radikalizovat. Byly organizovány různé slavnosti, např. prvomájové nebo Husovy, při nichž občané vyjadřovali odpor vůči rovnocennosti češtiny a němčiny, v této souvislosti je potřeba také zmínit protiněmecky zaměřené akce. Také vyjadřovali své antipatie k jiným rasám, projevy antisemitismu byly zaznamenány jak v Pelhřimově, tak v okolních městech, jako Horní Cerekev, Kamenice nad Lipou či Pacov.¹⁰

Od počátku století do první světové války probíhal ve městě čilý stavební ruch, snad nejdynamičtější za posledních 200 let¹¹. Jednalo se zejména o stavby soukromých domů,

7 kol. autorů: Technické památky v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, III, Praha, 2003, 41- 42.

8 MARTÍNKOVÁ, MARTÍNEK (pozn. 3), 39.

9 idem.

10 idem.

11 Městská spořitelna jako investor nových staveb byla členem odboru Klubu Za starou Prahu.

veřejné budovy jako soud či nemocnice, družstevních domů, továren, ale také o úpravy veřejných prostranství, regulace říčky a jiných. S těmito počiny souvisel i vzrůstající zájem o ochranu památek, což vedlo k příchodu v Praze působícího historika umění dr. Zdeňka Wirtha, který zde spolu s místním gymnaziálním profesorem inicioval založení odboru Klubu Za starou Prahu v Pelhřimově.

Dále v této době vznikaly za podpory továrníků nebo městské spořitelny nové čtvrti. Péčí spořitelny vyrostla čtvrť U Strachova,¹² Kamenné dvory. Dělnické domky v tehdejší Rubešově ulici nechal vystavět podnikatel Karel Hostomský. Po zavedení železnice do města se slibně vyvíjela také čtvrť v okolí nádraží, zejména kolem ulice Nádražní na Hájkově pozemku.¹³ Většinu projektů na nové čtvrti vypracovali místní stavitelé jako A. Shreyer a Karel Postránecký.

Do první světové války byla povolána jedna třetina všech dospělých mužů z Pelhřimovska a Pacovska, z nichž zhruba tisíc v ní zahynul. Necelých 1500 obyvatel vstoupilo do československých legií. Ke konci války došlo k hladovým bouřím, které byly zapříčiněny nedostatkem potravin způsobeným nefunkčním zásobováním kvůli vleklým bojům. Zdejší občané vyjadřovali podporu novému státu, jednou z podpůrných akcí byla i Svatováclavská mše konaná 28. října 1918,¹⁴ proto byl konec války a vznik samostatného československého státu přivítán s nadšením.

S počátkem nového státu se ale také objevily důsledky hospodářské krize, které vedly k nepokojům a výtržnostem, při nichž na obranu nového státu vystoupili především legionáři a Sokolové. Rok 1919 byl klíčový pro šlechtu, zejména německou, té byla během pozemkové reformy z tohoto roku odebrána většina půdy. Tak vzrostl podíl rolníků vlastnícih půdu na 44%, což vykrystalizovalo ve volbách, kdy logicky vyhrála populární agrární strana.¹⁵ Posléze byla v roce 1921 založena řada komunistických organizací na impuls levicových voličů, kteří byli nespokojeni s tehdejší politickou a hospodářskou situací.

S dalším rozvojem průmyslu a příbytkem obyvatelstva souvisí vznik nových čtvrtí. V letech 1918 - 1928 bylo postaveno 277 bytových objektů ve čtvrtích: U viaduktu, Naše vlast, U Strachova, V Kamenných dvorech, v Hájkově čtvrti a čtvrti podél silnice vedoucí do Humpolce. Vyrostly zde náročnější vily bohatšího obyvatelstva, nové veřejné budovy, školy,

12 Místní tuto čtvrť nazývali Zbuzany.

13 ČERNÝ Jiří: Pelhřimov, Obraz města v architektuře 19. a 20. století, Pelhřimov 1996, 20.

14 idem.

15 idem, 39.

peněžní ústavy nebo sportoviště s různými využitími. Vzhled města byl ovlivněn budovami nově založených továren, jako Matějkovy slévárny či Hostomského přádelny.¹⁶

Ve 30. letech již obyvatelstvo pocíťovalo ohrožení nacismem, to vedlo k bližší spolupráci zdejších politických stran a vyvolalo pořádání akcí solidarity, kdy v letech 1934 - 1938 nalezlo v Pelhřimově 17 politických emigrantů z Německa azyl. S podepsáním Mnichovské dohody a rozpoutáním války byla nálada v Pelhřimově stejná jako po celé zemi, skepse a odpor k vládnoucím stranám, které nebyly schopny ubránit stát.¹⁷ Společně s optimismem předcházející doby také po dobu trvání války ustala stavební aktivita.

16 ČERNÝ (pozn. 13), 31.

17 idem, 40.

2. 2 Založení odboru Klubu Za starou Prahu a jeho činnost

Klub Za starou Prahu byl založen 28. ledna 1900 mladými intelektuály, kteří se snažili zabránit asanaci na starém městě pražském. V klubu se soustředili umělci, architekti, teoretici umění a historici. V době, kdy vznikl odbor Klubu Za starou Prahu v Pelhřimově, byli v Praze činní tito členové: architekti Pavel Janák, Bohumil Hübschmann, Antonín Engel, Josef Chochol, historici umění Zdeněk Wirth, Václav Vilém Štech a Antonín Matějček. Pelhřimov nebyl zdaleka jediným městem na českém venkově, který na popud pražského klubu založil místní odbor, dalšími byla města České Budějovice¹⁸, Domažlice, Mělník, Pardubice, Plzeň a Rokycany. Zajímavé je, že všechny tyto odbory vznikly v prvních dvou desetiletích fungování klubu, tedy v době její zlaté éry, kdy se Klub nejvíce zajímal o mimopražské dění. Pořádali proto zájezdy, často spojené s přednáškami a promítáním fotografií tamějších památek.¹⁹

Počátky zájmu o stav a kvalitu pelhřimovské architektury se datuje od roku 1909, kdy Muzejní spolek v Pelhřimově zažádal městskou radu o zřízení umělecké komise, která by dohlížela na ochranu stavebních památek a stavební aktivitu ve městě. Umělecká komise byla založena 26. ledna 1910 na radnici za předsednictví starosty Františka Fáry a dalších přítomných PhDr. Frieda, prof. Janáčka, lesmistra Gustava Peikerta, prof. Karla Polesného, stavitele Karla Postráneckého. Dalšími členy umělecké komise byli jmenováni PhDr. Josef Dobiáš, prof. Hoffmeister, Dr. Karel Kralert a učitel František Ziegler. Tato komise vyslovila svůj názor pokaždé, když se jim nezdál daný přístup stavitelů či podnikatelů šetrný k místu a narušoval tím historický ráz náměstí. S tím souvisela obava komise, že jim jednotlivé případy nebudou hlášeny vůbec nebo oznamovány příliš pozdě. Jako příklady, ve kterých bylo zakročeno, lze zmínit stavbu dělnického domku, kdy komise spolu s architektem Otakarem Novotným nedoporučili stavbu z estetického hlediska, protože novostavba jednopodlažního domku by nebyla v souladu se stávajícím sousedním dvoupodlažním domem. Městská rada však nevyhověla jejich námitce a domek byl postaven.

Po několika úspěšných i neúspěšných zásazích do stavební aktivity ve městě, bylo rozhodnuto o odborném zaštitění komise v podobě vzniku odboru Klubu za starou Prahu v

18 Při založení odboru Klubu Za Starou Prahu v Českých Budějovicích se jeho budoucí členové písemně tázali pelhřimovského odboru na organizační stránku a další detailní informace o zakládání odboru.

19 DUŠEK Zdeněk: Venkovské odbory, in: Sto let Klubu Za starou Prahu 1900-2000, Praha 2000, 162.

Pelhřimově, jak je doloženo v Pamětní knize odboru Klubu Za starou Prahu v Pelhřimově: „Protože umělecká komise shledala, že jest potřebí k rozhodování o většině věcí dobrozdání odborného, jehož postrádáme v místě, vyjímajíc zvláštní případ, když tu byl přítomen náhodně p. arch. Otakar Novotný, vítá návrh p. Dr. Zdeňka Wirha²⁰ a přičiní se, aby odbor Klubu Za starou Prahu v našem městě byl zřízen.“²¹

Na schůzi komise dne 29. května 1910 byla řešena žádost městské rady na změnu regulační čáry na Svatovítském náměstí. Stavitel Antonín Kalina chtěl v těchto místech postavit činžovní dům tak, aby nevadil při pohledu na Dolní bránu ani na kostel sv. Víta. Profesor Karel Polesný proto zaslal snímky a plány okolí Pavlu Janákovi,²² s prosbou o řešení tohoto problému.

Na další schůzi svolané 19. června v učebně gymnázia se konalo promítání skioptických obrázků se záběry pelhřimovské architektury, aby se „prozkoumala nálada“ zdejších občanů. Přišlo jich kolem čtyřiceti. Ještě týž den byla uskutečněna další schůze, tentokrát s menší účastí, aby byly provedeny tzv. formalie, jako zvolení činovníků, seznámením se se stanovami a položením nejbližších cílů²², jako regulace říčky Bělé, regulace Svatovítského náměstí, se kterým vystoupil Pavel Janák nebo zřízení bytového družstva. Jiným vytyčeným úkolem odboru bylo „vychování obecnstva tak, aby mělo také zájem na těchto otázkách, což, doufáme, vykoná se příslušnými přednáškami, vycházkami k památkám městským vůbec, popřípadě i návštěvami míst a měst v okolí.“²³

Stanovy nového odboru vypracované mateřským Klubem, byly podepsány 26. června 1910 v Pelhřimově budoucím předsedou dr. Karlem Polesným, Františkem Zieglerem a Eduardem Janáčkem. Byla v nich uvedena mimo organizační záležitosti také povinnosti vůči Klubu, vytyčení cílů a úkolů pelhřimovského odboru.

„Odbor Klubu Za starou Prahu v Pelhřimově jest pobočným, nepolitickým spolkem zřízeným Klubem Za starou Prahu. Má sídlo v Pelhřimově a jednací řeč je česká. Účelem odboru Klubu Za starou Prahu jest snahy a zásady propagované Klubem Za starou Prahu na

20 Rostislav Švácha v knize Lomené, hranaté a obloukové tvary, Praha 2000, si všímá, že mimopražské kubistické stavby a potažmo odbory Klubu za starou Prahu, vznikají shodně v některých městech, kde se konaly osvětové přednášky a umělecko-historické výzkumy Zdeňka Wirtha.

21 Státní okresní archiv Pelhřimov, Pamětní kniha odboru Klubu Za starou Prahu, 1910- 1918, nepag.

22 Pavel Janák v té době zastával funkci jednatele Klubu Za starou Prahu.

23 Státní okresní archiv Pelhřimov, Pamětní kniha odboru Klubu Za starou Prahu, 1910- 1918.

24 Odbor v Pelhřimově, in: Věstník Za starou Prahu I, 1, 1910, 50.

*ochranu a zachování rázu starých a krásného vzhledu nových měst, ve stejném rozsahu aplikovati na jeho sídlo a jeho okolí a tak doplňovati organisaci neúřední, svépomocné řízeným Klubem Za Starou Prahu. Má sídlo v Pelhřimově a jednací řeč je česká. Účelem odboru Klubu Za starou Prahu jest snahy a zásady propagované Klubem Za starou Prahu na ochranu a zachování rázu starých a krásného vzhledu nových částí města, ve stejném rozsahu ochrany památek historických, uměleckých a přírodních i na venkově.*²⁵ Ve stanovách odboru nacházíme vytyčené tyto cíle: „*přímou akcí zachovávat starý ráz nebo krásný vzhled v případech, kde přímo hrozí nebezpečí, jako regulace, zboření, prodej, nebo včasným upozorněním a poučením, kde sice není nebezpečí okamžitého, ale kde je oprávněná obava, že k němu dojde.*“ Dále „*popularizování vlastních snah v širokém obecnstvu a to přednáškami, výstavami, výklady před památkami samými atd. Činnosti publikační, vydávání brožur, letáků, knih, plakátů, pohlednic atd. A podporu souběžných akcí v místních spolcích a u jednotlivců.*“²⁶ Odbor byl povinen domácím Klubu oznamovat nově přijaté členy činné členy, předkládat návrhy na jmenování zakládajících členů, včas oznamovat o vystoupení členů. Po valných hromadách informovat o složení nového výboru a podávat stručný přehled své činnosti pro klubový bulletin v klubovním Věstníku. Také musel odvádět pokladně Klubu za každého svého člena částku 2, 50 K. Udržovat „*stálý styk s domácí radou, spravovat ji o krocích ve prospěch Klubu a v případech, kde rozhodnutí je pro složitost otázky zodpovědné a nesnadné vyžádat si stanovisko domácí rady, popřípadě úplné rozluštění a vypracování případu. Zároveň má domácí rada právo zrušit usnesení odboru přičící se idejím a zásadám Klubu a směr, jež sleduje. Odvolání z tohoto usnesení řídí se k nejbližší řádné nebo mimořádné valné hromadě Klubu.*“²⁷ Jako poslední bod povinností Klubu je povinnost vysílání nejméně jednoho delegáta na výroční valné hromady Klubu.²⁸

Předsedou byl zvolen gymnazijní profesor Karel Polesný, ostatními členy se staly: PhDr. Josef Dobiáš, Josef Hrubant, učitel Karel Křivanec, učitel Antonín Lukeš, lesmistr Gustav Peikert, stavitel Karel Postránecký, děkan František Bernard Vaněk a správce škol František Ziegler.

25 Státní okresní archiv Pelhřimov, Fond odboru Klubu Za starou Prahu v Pelhřimově, Stanovy odboru Klubu Za starou Prahu v Pelhřimově, fol. 1.

26 idem (pozn. 24).

27 idem.

28 idem.

Stanovy odboru z 15. července byly 24. července potvrzeny místodržitelstvím, čímž tedy skončila éra Umělecké komise a začala éra odboru Klubu za starou Prahu v Pelhřimově.²⁹ trvající do roku 1914, samotný odbor však zanikl až v roce 1939.³⁰ Žádný člen pelhřimovského odboru nebyl vzděláním architekt ani historik umění, což bylo pro organizaci tohoto rázu nepraktické, proto se domácí rada Klubu Za starou Prahu rozhodla, krátce po založení zdejšího odboru, pověřením pelhřimovskými záležitostmi Pavla Janáka jako projektanta.³¹ Pavel Janák se snažil obtížné kauzy řešit tvůrčím způsobem, přinášel vlastní návrhy, s nimiž pak často Klub vystupoval jako se svým oficiálním názorem, aniž by upíral tvůrci autorství.³² Pelhřimovský odbor byl závislý na pražském ústředí, s každým sebemenším problémem ohledně stavebních úprav města se na něj obracel a žádal si jeho konzultaci či názor, se kterým se později zpravidla odbor ztotožnil³³. V roce 1910 se například obrátili na Klub Za starou Prahu s dotazy, zda povolit kryt domy lepenkou či elektrické osvětlení kostela a oltáře.³⁴ Osvětlení kostela se po dlouhých diskuzích povolilo. Návrhy na ztvárnění lustru, lampy se stojanem a na závěs v podobě ampule vypracoval Franta Anýž z pražských závodů pro umělecko-průmyslové práce kovové.³⁵ V záležitosti krytí střechy lepenkou se ve Věstníku Za starou Prahu vydal článek s názvem Krytina lepenková kazí vzhled českým měst, kterým se upozorňovalo na tento nešvar. Zdeněk Wirth v něm vyjadřuje názor na výměnu starých prejzových či šindelových střech právě za nepěknou dehtovou lepenku, jenž kazí historický ráz náměstí jak v Pelhřimově, tak v ostatních českých městech. Velkou zápornou vlastností lepenky bylo, že nebyla ohnivzdorná, ale i přes nepovolení zákonem z roku 1889, ji majitelé nechávaly pokládat na střechy svých domů z důvodů cenové dostupnosti.³⁶

29 Státní okresní archiv Pelhřimov, Pamětní kniha odboru Klubu Za starou Prahu, 1910- 1918, nepag.

30 DUŠEK (pozn. 19), 163.

31 HANZLÍKOVÁ Kateřina: Činnost Klubu Za starou Prahu v Pelhřimově, in: Sto let Klubu Za starou Prahu 1900 – 2000, Praha 2000, 168.

32 PAVLÍK Milan: Sto let Klubu Za starou Prahu 1900 – 2000, Tvůrčí architekti mezi členy a funkcionáři Klubu Za starou Prahu, Praha 2000, 89.

33 HANZLÍKOVÁ (pozn. 31), 168.

34 POLESNÝ (pozn. 21).

35 Státní okresní archiv Pelhřimov, Fond odboru Klubu Za starou Prahu v Pelhřimově, Stanovy odboru Klubu Za starou Prahu v Pelhřimově, nepag.

36 WIRTH Zdeněk: Krytina lepenková kazí vzhled českým měst, in: Leták Věstníku Klubu Za starou Prahu, 8, 1910.

Pelhřimovská aktivita v roce 1911 je ve Věstníku Za starou Prahu zvěčněna díky záležitosti v tzv. Staré věznici, kdy Klub radí její vnitřní i vnější zachování. Také se vyjadřuje k návrhu oddělení kaple Panny Marie od projektovaných domů v okolí buď menším náměstím nebo parkem, přičemž návrh k celkové úpravě a změny regulace v okolí provedl Pavel Janák.³⁷ Definitivním stanoviskem vystoupili proti plánované zástavbě Svatovítského náměstí.³⁸ Jako nevhodnou klasifikuje Klub úpravu a přestavbu prostoru parkánu, kde vznikají provizorní dílny, záchodky nebo stáje.³⁹ 27. ledna 1912 se uskutečnila valná schůze, na které byli zvoleni pro nový rok: předsedou

profesor Karel Polesný, do výboru Josef Hrubant, Karel Křivanec, Gustav Peikert a Karel Postránecký, za náhradníky H. Fried a Antonín Lukeš, revizory účtů F. B. Vaněk a jednatelem Karel Křivanec.⁴⁰

V tom samém roce byl ve Věstníku vydán rozsáhlý článek s názvem Starobylý ráz krásného náměstí v Pelhřimově ohrožen novostavbou hotelu napsaný Pavlem Janákem, jenž vystoupil proti plánované realizaci secesního hotelu Rosol a navrhoval vypsání architektonické soutěže na jeho podobu. Stanovisko Klubu však nebylo bráno městskou radou v potaz a povolila tedy, přes protesty občanů, kteří byli informováni prostřednictvím letáků, stavbu hotelu.⁴¹ Pavel Janák při té příležitosti vypracoval plán na obnovu celého jižního průčelí, respektive se snažil o sjednocení tvarů štítů všech domů.

V roce 1913 bylo do odboru přijato 13 nových členů, lze mezi nimi najít např. J. Arona ředitele továrny, A. Böhma c.k. Okresního hejtmána či K. Škvoreckého berního správce. Za pozornost zajisté stojí výčet profesí členů odboru, jednalo se hlavně o profesory na gymnáziu, advokáty, finančního nebo soudního radu, čímž se zdá, že členství v odboru bylo ukázáním určité prestiže a zařazením do intelektuálních kruhů. Předsednický post nadále zůstal prof. Karlu Polesnému, jednatelem byl zvolen J. Frieda a pokladníkem J. Hrubant.⁴² Ještě též rok se novými členy staly klíčové osobnosti stavebního dění, jako např.

37 Státní okresní archiv Pelhřimov, Fond odboru Klubu Za starou Prahu v Pelhřimově, Stanovy odboru Klubu Za Starou Prahu v Pelhřimově, nepag.

38 Činnost Klubu v lednu a v únoru 1911, in: Věstník Za starou Prahu, II, 1-2, 1911, 12.

39 Z Pelhřimova in: Věstník Za starou Prahu, II, 10, 1911, 62.

40 Z odboru Klubu v Pelhřimově: Věstník Za starou Prahu, III, 1, 1912, 16.

41 JANÁK Pavel: Starobylý ráz krásného náměstí v Pelhřimově ohrožen novostavbou hotelu, in: Věstník Za starou Prahu, III, 5, 1912, 34-35.

42 Z odboru Klubu v Pelhřimově, in: Věstník Za starou Prahu, IV, 1, 1913, 8.

starosta František Fára, jeho bratr Vojtěch, Josef Dobiáš c.k. gymnazijní profesor nebo Karel Kralert ředitel okresní záložny.⁴³

Ve Věstníku se Klub dále pozastavuje nad kauzou stavby hotelu Rosol a komentuje jí těmito slovy: „*Na místě statného rázovitého domu v Pelhřimově stojí dnes přes varovný hlas náš nová stavba bez charakteru našeho kraje a bez měřítka našeho náměstí, cizí, komicky pyšná.*“⁴⁴

V roce 1914 se ve městě konala řada zajímavých přednášek organizovaných odborem, na nichž vystupovali se zajímavými příspěvky hlavně členové odboru. Pelhřimov se tímto mohl dovědět něco nového o Želivi, moderním interiéru, Mikuláši Alšovi nebo Vilému Mrštíkovi.⁴⁵ Dříve měl ve městě přednášku dr. Zdeněk Wirth s názvem Dům a zahrada.⁴⁶ [1] Paradoxně se většina přednášek konala v hotelu Slávie, v domě, proti jehož stavbě tolik odbor protestoval, ale jak je známo, v Pelhřimově se v té době nenacházel žádný jiný příhodnější prostor.

Začátek tohoto roku je také doložen díky četné korespondenci mezi prof. Karlem Polesným a domácí radou Klubu, zejména s Pavlem Janák, Bohumilem Hübsmannem a Dr. Zdeňkem Wirthem, a to z toho důvodu, že architekt Janák neodesílal jím slíbené skicy a plány na přestavbu domu čp. 10 na radnici. Odbor, dva měsíce před domluveným odevzdáním, urgoval jednotlivé funkcionáře Klubu, aby upozornili Janáka na jeho zahálení se zasláním plánů a hrozil, pokud je neobdrží do domluveného termínu, zadají zakázku jinému architektovi. Již v únoru píše Wirth zprávu odboru, že „*už dávno nad Janákem zlomil hůl.*“⁴⁷ Přesně za měsíc si nedočkavý odbor přečetl architektův dopis, že plány na přestavbu radnice jsou zaslány.⁴⁸ Tato malá aféra zdá se být malicherná, už z toho důvodu, že adaptace domu čp. 10 vůbec neproběhla.

Profesor Karel Polesný udržuje přátelský vztah s některými členy Klubu, patřil mezi ně i Janák, který se v dopise z roku 1919 omlouvá a připouští: „*...dříve jsem dělal padesát*

43 Věstník Za starou Prahu, IV, 6, 1913, 40.

44 POLESNÝ Karel: K úpravě náměstí v Pelhřimově, in: Věstník Za starou Prahu, IV, 8, 1913, 49.

45 Z činnosti odboru pelhřimovského, in: Věstník Za starou Prahu, VII, 1-2, 1920, 16.

46 Státní okresní archiv Pelhřimov, Fond odboru Klubu Za starou Prahu v Pelhřimově, Stanovy odboru Klubu Za Starou Prahu v Pelhřimově, nepag.

47 idem, fol. 71.

48 idem, fol. 97.

*věci najednou- a nespočítal, stačím- li na to a teď si uvědomil, jaká to je chyba.*⁴⁹

Tímto rokem skončila nejplodnější a nejúspěšnější doba odboru Klubu Za starou Prahu v Pelhřimově, kdy se aktivita nevztahovala pouze na konzultace ohledně památkových kauz, drobných stavebních úprav ve městě, ale i na zadávání zakázek na plány přestaveb či novostaveb. Bujná stavební činnost se však neodvívjela pouze v této době, ale také v 2. pol. 19. století a i mezi válkami.

V době první světové války byl odbor dočasně zrušen, z důvodu odchodu některých členů na frontu nebo také proto, že se nezačínalo se stavbami nových domů, pouze se dokončovaly ty, které začaly vznikat před válkou. Zároveň zbylým funkcionářům připadla povinnost chránit stávající památky před zničením. Takto se jim podařilo zachránit měděnou střechu kostela sv. Bartoloměje, varhany a většinu zvonů, které by byly jinak zničeny a použity na výrobu zbraní, střeliva apod. Dalším nemenším úspěchem během války bylo vrácení cenného raně barokního oltáře z 2. pol.17. Století, který nahradil nehodící se neogotický oltář, do výše zmíněného kostela sv. Bartoloměje.

V roce 1921 Klub vystoupil proti plánovanému zásypu mlýnského náhonu, který městská rada kvůli nevyhovujícím hygienickým podmínkám přikázala zasypat, nakonec po debatě s odborem bylo přikročeno k jeho vyčištění a tedy k jeho dalšímu setrvání.⁵⁰

V následujících letech došlo, i přes protesty, k zastavění Svatovítského náměstí Živnostenským domem, projekt tohoto domu byl vypracován zednickým mistrem Schreyerem, ale nebyl schválen kvůli pohledové důležitosti lokality, proto byl návrhem nové fasády pověřen architekt Antonín Mezera z Prahy, jak doporučil Státní památkový ústav.⁵¹ Dále Klub spolupracoval při projektu na novou chlapeckou školu na tzv. Panském dvoře.⁵² Klub žádal, aby nová stavba vyrostla hned vedle poštovního úřadu, bez žádné proluky mezi nimi. Současně Klub radil starostovi dr. Linhartovi, aby nechal vypsát ideovou soutěž na podobu novostavby školy. Z velkého výběru došlých návrhu, vzešel vítězně projekt architekta Václava Vejrycha a Jaroslava Kabeše z Prahy.⁵³

49 Fond odboru Klubu Za starou Prahu v Pelhřimově, fol. 138.

50 Z činnosti odboru pelhřimovského, in: Věstník Za starou Prahu, VIII, 1-2, 1921, 32.

51 Město Pelhřimov spolupracovalo se Státním památkovým ústavem již od počátku 20. let 20. století.

52 Dnes bloky staveb gymnázia, Obchodní akademie a okresního soudu v Jirsíkově ulici tvoří malé náměstí..

53 Zpráva o valné hromadě odboru Klubu Za starou Prahu v Pelhřimově, in: Věstník Za starou Prahu, XI, 1-6,

1926, 28- 30.

Samotný pelhřimovský odbor fungoval do roku 1939, kdy jeho činnost ukončila druhá světová válka. Po roce 1945 se nejeví žádné znaky aktivity vedoucí k obnově. Pouze v 90. letech se pár pelhřimovských obyvatel snažilo navázat na tuto tradici, založili Klub přátel historického Pelhřimova, který ale zanedlouho po vzniku rozpustili.

2. 2. 1 Působení děkana Františka Bernarda Vaňka

Jednou z nejdůležitější osobností kulturního a společenského života byl děkan František Bernard Vaněk,⁵⁴ člen pelhřimovského odboru, který se zasadil o zkrášlování veřejných prostranství a zlepšení veřejného povědomí o kvalitním sakrálním umění. Toho dokázal díky přátelství s Františkem Bílkem, s nímž se znal od studií na táborském gymnáziu⁵⁵ a který pro Pelhřimov a Křemešník vytvořil řadu děl, např. v kostele můžeme vidět vyřezávané jesličky od Viktora Foerstera namalované právě Bílkem, XI. výjev křížové cesty namalovaný pro připravovaný soubor k děkanskému kostelu, oltáře v poutních kaplích na Křemešníku či náhrobky na pelhřimovském hřbitově. Zajímavý je i jeho návrh na křemešnickou křížovou cestu, jednotlivá zastavení měla florální formu, místo nich byl ale realizován návrh Antonína Theina.

V roce 1922 založil děkan ojedinělé Chrámové družstvo pro Republiku československou, jenž zprostředkovávalo různé služby farám. Poskytovalo poradenské a restaurátorské služby, vyrábělo kvalitní zařízení kostelů, jako jsou svíce, mešní víno, oleje, zvony, sochy nebo obrazy. Také spolupracovalo s řadou významných odborníků, např. kampanology, heraldiky, architektky, malíři či sochaři. Od roku 1924 začal F. B. Vaněk redigovat nový časopis Chrámového družstva, jenž se jmenoval Informační věstník, díky kterému se Družstvo proslavilo po celém Československu.

Během první světové války zachránil pelhřimovské zvony sv. Floriána a sv. Bartoloměje.⁵⁶ před odvezením a následným rekvírováním. Ani po válce nekončí snahy děkana o zkrášlování města. V roce 1933 nechal na místě po vyhořelém zahradním domku v jím založené děkanské zahradě postavit nový podle plánů architekta A. Pacánka z Prahy.⁵⁷

54 Žil v letech 1872- 1943.

55 Na tzv. nižším táborském gymnáziu spolu studovali mezi lety 1884- 1887.

56 ČERNÝ Jiří: Za děkanem Františkem B. Vaňkem, in: Vlastivědný sborník Pelhřimovska, 4, 1993, 33-41.

2. 3 Obyvatelstvo a typy bydlení

Stavební aktivita ve městě samozřejmě souvisela se zvyšujícími se požadavky na bydlení, kdy si bohatší střední vrstva obyvatelstva nechávala stavět vily, většinou solitérní dvoupatrové domy z pravidla zasazené do zahrady. Jejich přízemí tvořilo poloveřejnou zónu, tam se ve vstupní síni scházela rodina či vítali hosté. Tato místnost mířila do schodišťové dvorany, která se na počátku 20. století zařadila mezi obytné prostory, kde se také mohl nacházet krb nebo vstup na terasu. Ze síně se vstupovalo do jídelny, jež zpravidla sousedila s kuchyní. Dále se v přízemí nalézal obývací pokoj s největší rozlohou umožňující průchod přes terasu na zahradu.

Druhé podlaží čili soukromá zóna domu obsahovala pokoje pro členy rodiny, byly to ložnice rodičů, soukromé pokoje, dětské pokoje a koupelny. Často se zde zařizovaly pracovny, ateliéry či ordinace majitelů vil.⁵⁸ Jako případ tohoto typu bydlení lze uvést Drechselovu nebo Váňovu vilu.

Další možností ubytování pro jednu rodinu naskýtal městský dům bez hospodářského zázemí pouze v přízemí s krámy, ty se v Pelhřimově nacházejí na náměstí a v přilehlých ulicích, které si majitelé z původní dispozice adaptovaly bydlení dle jejich potřeby, u novostaveb se v přízemí nacházely většinou drobné obchody a v patrech soukromé prostory patřící rodině. Za domy, stejně jako v předchozím případě sloužily provozním účelům dvory. Pro větší počet rodin byly činžovní a družstevní domy.

Růst poptávky byl zároveň zapříčiněn příchodem nového obyvatelstva z venkova, které se zde usazovalo zejména z důvodu pracovních příležitostí. V osmdesátiletém rozmezí počet obyvatelstva narostl téměř o dvojnásobek, v roce 1921 čítal Pelhřimova 5972 obyvatel v 532 domech. V roce 1930 6511 obyvatel, z nichž se většina hlásila k československé národnosti.⁵⁹ Koncem třicátých let 20. století bylo město složeno z vnitřního města a 12 předměstí.⁶⁰

58 ERBANOVA Eva, ŠILHAN Milan, ŠVÁCHA Rostislav (ed.): Slavné vily Jihočeského kraje, Praha 2007, 7-8.

59 MARTÍNKOVÁ Lenka: Obyvatelstvo, in: Pelhřimovsko ve druhém tisíciletí, Pelhřimov 2000, 48. V roce 1840 mělo město 3297 obyvatel.

60 ČERNÝ (pozn. 13), 31.

2. 4 Ochrana památek

Založením místního odboru Klubu Za starou Prahu se započaly snahy o profesionální ochranu památek a citlivé reagování novostaveb na historické prostředí. Mimo zásahy iniciované odborem potažmo Klubem ve městě docházelo i k nesprávným zásahům. Došlo např. k otlučení sgrafit a výmaleb z domu čp. 27, k stržení hradeb za domy čp. 29 - 33 a poslední části předbranní Rynárecké brány. Dále k zazdívání podloubí nebo stržení barokního kostelíka Božího Těla za městem směrem na Skrýšov v roce 1905.⁶¹ [2] K jednomu z nejhorších zásahů do historického jádra došlo na spáleništi v těsné blízkosti Jihlavské brány, kde vyrostla v letech 1901- 1903 dvoupatrová budova okresní hospodářské záložny. Svou výškou dodnes částečně zabraňuje pohledu na Rynáreckou bránu a část městského opevnění. Další ránu toto okolí dostalo, když v 60. letech 20. století byla stavbě strhnuta historizující fasáda se secesními doplňky a zůstala pokryta bříazolitovou omítkou.⁶²

Podobný osud, ale o čtvrt století později, postihl i dům čp. 77 nacházející se na rohu náměstí a Palackého ulice. První polovině 19. století, kdy dům vlastnil cukrář Charvát, patřila tato stavba k nejvýstavnějším na zdejším náměstí. Honosila se mohutnou barokní fasádou, mansardovou střechou a podloubím, [3] které bylo v roce 1878 zazděno. O rok později Charvátův dům vyhořel. Parcelu koupila Česká spořitelna, která zde nešťastně nechala vystavět proporcionálně nevhodnou třípodlažní stavbu s nárožním arkýřem.⁶³ Navíc v historizujícím duchu, jež po vzniku samostatného Československého státu připomínal staré mocnářství,[4] v roce 1928 byl proto požádán českobudějovický inženýr Chochola, aby navrhl její přestavbu. Chochola nechal strhnout historizující omítku a nárožní arkýř a pomocí hladkých ploch tak vytvořil puristický vzhled fasády. [5] Ve stejné době byli k přestavbě interiéru stavby vyzváni místní stavitelé A. Shreyer a K. Postránecký. Hladké a jednoduché plochy dnešní Komerční banky působí v kontextu historického náměstí nesourodě a výrazně se odlišuje od okolní zástavby. Napravení stavby neproběhlo ani v 90. letech, kdy došlo k její poslední přestavbě. Banka získala prosklené pyramidální zastřešení v místech nejvyšší části hmoty a další postmoderní doplňky, jenž ještě více kazí dojem puristické stavby v historickém jádru města.

61 ČERNÝ (pozn. 12), 32.

62 idem (pozn. 1), 20.

63 idem (pozn. 1), 21.

Je ale obdivuhodné, že již přes sto let slouží peněžnictví.⁶⁴

V roce 1924 se děkan František Ferdinand Vaněk zasloužil o odkrytí sgrafit na kostele sv. Bartoloměje, kde se jednalo o zcela ojedinělý výskyt, protože sgrafitová výzdoba je typická spíše pro měšťanské domy.⁶⁵ Naopak k otlučení sgrafit a maleb došlo na domu čp. 27. Ovšem jedním z největších provinění pelhřimovských bylo úplné zboření kostelíka Božího těla v polích za městem, které proběhlo na počátku 20. století. Další smutnou ztrátou byla likvidace náhrobků z bývalého hřbitova u kaple Panny Marie. I přes tyto zásahy a ztráty si město do dnešní doby zachovalo, s malými výjimkami, svůj historický charakter a právem bylo v roce 1969 historické jádro Pelhřimova prohlášeno za památkovou rezervaci. První novodobé teoretické dílo zabývající se památkami ve městě, které chtělo upozornit na jejich jedinečnost a celistvost bylo dílo Pelhřimov z roku 1911 dr. Zdeňka Wirtha, které vytvořil společně s místním gymnazijním profesorem Karlem Polesným. Po založení odboru se zdejšími památkami začal dále zaobírat dr. Josef Dobiáš, historik zabývající se místní historií, jenž sepsal několika svazkové Dějiny královského města Pelhřimova a okolí popisující historii Pelhřimovska od nejstarších dob do počátku 20. století. Dále se tímto tématem zabýval pracovník a konzervátor muzea dr. Josef Fried nebo historik umění Václav Wagner,⁶⁶ který ve své práci s názvem Umělecké dílo minulosti a jeho ochrana komentuje několik zásahů do historických domů, např. Purkrabským domem čp. 17 nacházející se na západní straně náměstí.

64 DOJAVOVÁ Marie: Tajemství zdí města Pelhřimova, Pelhřimov 2002, 24.

65 ČERNÝ (pozn. 13), 34.

66 Zájem Václav Wagnera o Pelhřimov nebyl náhodný, pocházel z nedalekého Pacova.

3. Nerealizované projekty Klubu Za starou Prahu

3. 1 Návrh na úpravu nového hřbitova

V první dekádě 20. století se v Pelhřimově rozhodlo o založení v pořadí již třetího hřbitova. Po pohřebišti u kostela sv. Víta a kaple Panny Marie Bolestné⁶⁷, vyprojektoval Jan Šlechta dle plánu K. Postráneckého nový hřbitov umístěný na kopci za městem poblíž silnice vedoucí na Křemešník. Slavností vysvěcení proběhlo 17. listopadu 1906. V popředí, směrem k silnici, stojí domek správce a skromná bezvěžová pohřební kaple, která byla o 60 let později přestavěna na ateistickou smuteční síň.⁶⁸

Již v roce 1910 se Umělecká komise zabývá problémem nového hřbitova, o kterém si do pamětní knihy zapisují: „*Neutěšený dojem a tísňivý pocit, jež vzbuzuje nový hřbitov, vede k tomu, že se pomyslelo na to, zda by nešlo něco podniknout ve prospěch toho budoucího jediného pohřebiště ve městě.*“⁶⁹

Starosta František Fára povolil oslovit architekta Otakara Novotného, aby vypracoval plány úpravy nového hřbitova. „Nejlepší náš zahradník v zemi“, jak je nazván v Pamětní knize, navštívil město 24. února 1910 a posléze vypracoval posudek. Jednalo se v něm o kritiku stávajícího ohrazení hřbitova sledující terén, kdy jeho nepravidelnost nepůsobí esteticky z pohledu ze silnice vedoucí k nádraží a doporučuje tento nedostatek částečně zakrýt zelení. Dle jeho názoru nemá hřbitov žádnou koncepci a je třeba vypracovat přesný hřbitovní plán, návrhy vedení cest a jejich podobu, dále návrhy na malé kolumbárium, hřbitovní kapli, dětský hřbitůvek i samotné hroby, u kterých radil hlídání určité umělecké úrovně, stejně tak i u křížků. Jejich budoucí podoby by se měly podávat ke schválení komisi. Současně si všímá hřbitovních budov, které mu připomínají lehké vily. Všeobecně neoblíbenou částí hřbitova byl bezpochyby jeho hlavní vstup orámovaný masivními pilíři zakončenými bustami andělů smrti od Antonína Bílka⁷⁰ a zdobenými mozaikami Viktora Foerster. ⁷¹. [6] Po stížnostech občanů, že

67 Poslední pohřeb se zde konal v roce 1912.

68 ČERNÝ (pozn. 13), 22.

69 Státní okresní archiv Pelhřimov, Pamětní kniha odboru Klubu Za starou Prahu, 1910- 1918, nepag.

70 Antonín Bílek (1881- 1937) byl bratrem Františka Bílka, jeho učitelem malířství byl Viktor Foerster (1867- 1915).

71 Malíř a mozaikář Viktor Foerster, pocházel z Prahy, mozaikářem se vyučil v Itálii, kde jí byl okouzlen. Do

Pelhřimova ho přivedl děkan František Bernard Vaněk.

nejdou důstojným symbolem hřbitova a ze směšných obav z jejich proporcí i vzezření byly nakonec v roce 1908 odstraněny⁷², dnes můžeme vidět jen prázdné, nezakončené pilíře brány. V roce 1911 je Otakarem Novotným vypracován plán na změnu hřbitova, vstupního portálu, hrobek a kolumbária. O osmdesát let později byl hřbitov doplněn zbývajícími součástmi.⁷³

Při schůzi odboru 26. a 28. září 1910 se přítomní shodli, že plány vypracované Otakarem Novotným nesouhlasí s novou nivelizací, tedy skutečným stavem a že architekt navrhl pouze 1300 míst, zatímco je zapotřebí dvojnásobného počtu. Proto mu odbor vrátil plány k přepracování.⁷⁴

72 ČERNÝ (pozn. 13), 22.

73 Státní okresní archiv Pelhřimov, Pamětní kniha odboru Klubu Za starou Prahu, 1910- 1918, nepag.

74 Státní okresní archiv Pelhřimov, Fond odboru Klubu Za starou Prahu v Pelhřimově, Stanovy odboru Klubu Za Starou Prahu v Pelhřimově, Zápis z poradní schůzky dne 26. a 28. září 1910 za příčinou plánů arch. Otak.

3. 2 Návrh kubistického kříže

Mezi Pelhřimovem a vsí Skrýšovem⁷⁵ se až do roku 1905 nacházel drobný kostel Božího těla stávající zde od 15. stol. Ve výše zmíněném roce byl bohužel stržen kvůli zchátralosti. Městská rada se rozhodla pietně opravit místo po kostelíku a proto byla v roce 1912 pelhřimovským odborem Klubu Za starou Prahu zaslána žádost Domácí radě v Praze o pomoc s úpravou prázdného prostoru.

Vypracování návrhu se ujal architekt Josef Chocho,⁷⁶ který uctil památku místa vysokým dřevěným křížem. [7] Odboru byly zaslány dva plány, jeden větší, patrně jako vzor pro truhláře, a druhý v porovnání menší, v měřítku 1:25.⁷⁷ Osmimetrový dřevěný kříž měl být podle Chochola hnědý se zlatými paprsky a se zelenou plechovou stříškou. Kříž je tradičně pojat, byť je zformován podle stejných stylových pravidel, jaká uplatňoval na své architektuře té doby, např. u Kovařovicovy vily v Libušině ulici v Praze⁷⁸. Nejdelší rameno kříže, tedy jeho spodní část, je zakotvena v určité lichoběžníkové menze, která je usazena na nízkém soklu. Dále je spodní část ze stran podpírána dvěma břevny. Menza nesoucí nápis IHS, se tudíž nachází v trojúhelníku vzniklým složením z břeven a soklu. V místech křížení ramen vyzařují jedním směrem do prostoru paprsky zpevněné železným kruhem. Od středu se rozšiřovaly a měly být ukončeny dvojitým hrotem. Jako ochrana před povětrnostními vlivy i jako další doplněk celku byla zelená stříška několikrát kubisticky prolamovaná a těsně pod ní se nalézal štítek s nápisem INRI. Kubistickému stylu kříže odpovídá jak jeho samotná konstrukce, tak i provedení detailů jako jsou paprsky, stříška, menza či polygonální profil břeven.

Na počátku roku 1913 městská rada schválila Chocholův plán a zároveň vypsala nabídkové řešení na výrobu tohoto kříže. Snad byl vybrán truhlářský mistr Jan Řezka, jehož rozpočet se zachoval. Ke stavbě bohužel nedošlo kvůli nástupu první světové války, a tak málokterí dnes vědí, kde se původní starý kostelík Božího těla nacházel.⁷⁹ V roce 1994, kdy byl založen Klub přátel historického Pelhřimova, jeho členové uvažovali, díky dochovaným plánům kříže, o jeho zkonstruování. Z plánu ale také sešlo.

75 Skrýšov se nachází 3 km jižně od Pelhřimova.

76 Josef Chochol byl v té době jednatelem Klubu Za starou Prahu.

77 Oba návrhy jsou dnes uloženy v Státním okresním archivu v Pelhřimově.

78 Vila vznikla v letech 1912- 1913.

3. 3 Družstevní domy čp. 383 a 384

Ve stejné době, kdy v Pelhřimově vznikl odbor Klubu Za starou Prahu, bylo založeno bytové družstvo⁸⁰, tehdy pod názvem Obecně prospěšné stavební a bytové družstvo,⁸¹ které bylo částečně financováno spořitelnou. V tom samém roce vznikla spolupráce nových organizací, a sice vypracováním plánů bytových domů do nové městské čtvrti „V kamenných dvorech“⁸². V těchto místech měly původně stát tři až čtyři domy vedle sebe, dnes zde však stojí pouze dva respektive druhá a třetí budova navržená Janákem v roce 1911. Plochu třetí zabrala vlastní vila stavitele Jana Kotrnocha.⁸³

Jednopatrové segmentově spojené stavby umístěné na pozemku tak, že jsou obklopeny zahradou, mají v každém podlaží dva byty, v podzemí sklepy a prádelnu. [8] Fasáda je střídavě zdobena secesním dekorem⁸⁴ a jen s nepatrnými odchylkami se liší od architekta návrhu. Pro toto místo vytvořil kompaktní blok budovy, který se do ulice obracel osmi čtvercovými okny, které byly navíc zvýrazněné po stranách kanelovanými pásy, středovým geometricky zdobeným vchodem, také doplněným pásy, a dále čtyřmi drobnými vikýři.

Výrazně se však odlišuje návrh nerealizované stavby. [9] Jednalo se o členitější stavbu, mezi jejími obytnými bloky byla navržena převyšující hmota, která ukrývala kamenné schodiště. Pozornost by jistě také upoutal plasticky tvarovaný trojúhelný štít s římsami, jež opisují po obou stranách ramena štítu a také dva druhy nestejně velký okenních otvorů, přičemž v patrech nad sebou byla umístěna okna se stejným tvarem. Dále od centra byla čtvercová, rozdělená na devět dílů a blíže obdélná se třemi díly, což byla právě třetina sousedního okna. Nutno podotknout, že nerealizovaná stavba byla symetrická ve svislé ose. Hmota se schodištěm patří k nejdominantnější části domu díky své výšce i zajímavému skládání oken střídavým systémem.

Kdyby bývalo bytové družstvo neupustilo od výstavby tohoto domu, jednalo by se zřejmě o další výraznou stavbu připadající autorstvím architektu Janákovi v Pelhřimově i přes to, že nedosahuje tolika architektonických kvalit jako jeho budoucí realizace ve městě.

80 Družstvo, které zajišťuje bytové potřeby svých členů.

81 HOŘEJŠÍ Pavel: Janákova díla v Pelhřimově, in: Vlastivědný sborník Pelhřimovska, 17, 2006, 55.

82 Dnes v ulici Mikuláše z Pelhřimova.

83 Dnešní době slouží Domu dětí a mládeže.

84 Secesní dekor nebyl Janákovým nápadem, pravděpodobně ho doplnil stavitel.

V roce 1914 Pavel Janák napsal dopis, snad kvůli odstoupení od této realizace, plný stížností

předsedovi prof. Karlu Polesnému: „...mám z těch- jinak snad dobrých- občanů u Vás strašný strach, protože jsem stále pozoroval, jak to, co dovedu, nic pro ně není a že dle jejich zdání nedovedu udělat ani dům s chodbou do dvora! V Praze mám odvahu udělat třeba celý most, protože se mně důvěřuje, a dodávám skutečně také plány a dovedu to tedy, říká se dokonce, že je to nejlepší most v Praze! Říkají to i ti, co mne mají velmi málo rádi. Ale dům s chodbou nedovedu patrně.“⁸⁵

Tyto nájemní domy jsou názornou ukázkou účelné bytové výstavby určené úřednickým vrstvám. Bydleli zde, např. ředitel spořitelny J. Křemen, profesor gymnázia PhDr. K. Juhn či okresní soudce A. Lukeš.

V podobě, v jaké známe domy dnes, je výsledkem trojice přestaveb,⁸⁶ týkající se zejména modernějším adaptacím vnitřního prostoru a technických oprav.⁸⁷

85 Nejlepším mostem myslí Hlávkův most postavený v letech 1909- 1911. Státní okresní archiv Pelhřimov, Fond odboru Klubu Za starou Prahu v Pelhřimově, fol. 1.

86 Přestavby se konaly v letech 1961, 1983, 1988.

87 ČERNÝ Jiří: Pelhřimovská architektura v letech 1870- 1918, in: Vlastivědný sborník Pelhřimovska, 8, 1997, 53.

3. 4 Návrh na úpravu radnice čp. 10

Městská rada od počátku 20. století hledala správné prostory pro konání zasedání. Do té doby se scházela v hotelu Rosol. V roce 1914, před oslovením architekta Janáka k vypracování plánů adaptace Šrejnarovského⁸⁸ domu na novou radnici, měli radní v úmyslu zrekonstruovat na tehdejší Národní dům, dnes Městské divadlo, z tohoto úmyslu ale sešlo.⁸⁹

Janák po obdržení půdorysů Šrejnarovského domu od Polesného slíbil, že v brzké době vypracuje polovinu skic na novou radnici. V dopise prosí předsedu odboru, aby mu pro lepší představu zaslal několik fotografií⁹⁰ stavby a to pohledy ze všech čtyř stran, přičemž se čtvrtým pohledem příliš nepočítá, žádá tedy místo tohoto pohledu pohled do dvora, případně pořídit snímky obou rohů. Dále si přeje nechat vyfotografovat střechy z vyšší pozice, zde navrhuje buď ze zámku, z věznice nebo z kostelní věže. Co se týká interiéru, žádá o pohledy do průjezdu a do chodby v patře. Jako poslední prosí o dva perspektivní pohledy zezadu pořízené od Fárova domu a od kostela.⁹¹

Janák zasílá Polesnému se zpožděním první skicy, v nichž se řídil městem vytyčeným programem. Má v plánu co nejvíce zachovat původní stav a to i s ohledem na novou adaptaci. Znatelným zásahem do hmoty stavby by bylo jím sejmutí staré mansardové střechy a následovné pokrytí domu novou, tentokrát nižší mansardovou střechou, v jejíž dolní části by po obou stranách vyčnívaly do prostoru vikýře. Za nimi plánoval ukrýt místnost s archivem a na druhé straně ponechat stávající společenský sál.⁹²

Janákovy plány nakonec nebyly realizovány z důvodu pracovní vytíženosti úspěšného architekta a nástupu první světové války. Pelhřimovští se na něj obrátili ještě v roce 1944, kdy už jako architekta Pražského hradu ho požádali o návrh řešení nového schodiště, z jednoramenného na dvouramenné. Ani k této adaptaci nedošlo.⁹³

88 Šrejnarovský dům nesoucí čp. 10 se nachází na západní straně náměstí. Na počátku 17. století ho nechal postavit jindřichohradecký kupec Kryštof Šrejnar. Kubistická přestavba sousedního domu čp. 13 reagovala na nárožní arkýř tohoto domu.

89 HOŘEJŠÍ (pozn. 81), 58.

90 Fotografie pro odbor pořizoval „V království největší umělecký ateliér odborných fotografií“ Josefa Šechtla a Jana Vosečka v Táboře, který měl svou pobočku v Pelhřimově.

91 Státní okresní archiv Pelhřimov, Fond odboru Klubu Za starou Prahu v Pelhřimově, fol. 97.

92 Státní okresní archiv Pelhřimov, Fond odboru Klubu Za starou Prahu v Pelhřimově, fol. 99.

93 HOŘEJŠÍ (pozn. 81), 58.

3. 5 Hotel Rosol

3. 5. 1 Historie stavby

Na Masarykově náměstí, na jeho jižní frontě, se nachází dům s čp. 29/II, hotel Slávie. Tento dům doprovází bohatá historie, jak nasvědčoval článek ve Věstníku Za Starou Prahu, který tímto chtěl poukázat na minulost stavby a upozornit na jeho šetrnou obnovu v rámci náměstí. Od roku 1790 koupili dům nesoucí název po svém minulém majiteli „Johann Rokos von Rosinfeldský“ manželé Josef a Anna Neprašovi. Dům vždy patřil bohatému měšťanstvu, jak dokazují klenuté prostory s žulovými sloupy, rozlehlé prostory či velká síň. Po požáru v roce 1766 bylo zřízeno barokní průčelí, které ještě více umocňovalo velkolepost stavby. Po sto letech vlastnictví jedné rodiny se dům dostává do jiných rukou, a to v roce 1846 manželům Pavlu a Marii Martincovým, kteří zde za krátko otevřou hostinec, bohužel při požáru, který zasáhl i domy čp. 28, 30 a 91, dochází k jeho zničení. Majitelé neobnovují původní pavlač do dvora ani fasádu, ale nechávají si vytvořit novou v duchu maloměstského empíru, s jehož stavbou oslovili zdejšího stavitele Filziga. Dále Martincovi nechali upravit sál v 1. poschodí, opravili sedlovou střechu a ponechali rázovité loubí. V hostinci „U Martinců“ se nacházel tzv. malý sál směřující okny do dvora, kavárna s výhledem na náměstí, v zadní partii hostince byl umístěn velký sál, o patro výše nad ním tzv. Starý sál, jenž byl později adaptován na pokoje pro hosty. Ve Starém sále se v 50. a 60. letech pořádaly plesy, poté, co byl sál zbaven své funkce, se společenské akce přesunuly k hostinci „U Zlatého soudku“.⁹⁴

Hostinec nesl později název „U Miláčků“, „U Rosických“ nebo „Hotel Rosol“, jenž byl pojmenován po posledních majitelích Antonínu a Františce Rosolových, kteří vlastnili tuto budovu před zásadní a kontroverzní přestavbou. 1. března 1911 přešel z pozůstalosti tento majetek na právozárečné měšťanstvo, které bylo nuceno městskou radou k složitým adaptacím, proto se rozhodlo, že se starý dům zboří.⁹⁵

Právozárečníci v čele s předsedou Rudolfem Ruppem oslovili stavitele Kotrnocha, aby vypracoval plány na novostavbu hotelu. Se svým názorem na budoucí stavbu samozřejmě vystoupil i odbor, respektive Klub, který nebránil zboření starého domu, ani moderní fasádě, ale nedoporučoval realizaci střešní kupole, jak ji navrhl Kotrnoch. Klub chtěl, dle své

⁹⁴ Hostinec U Zlatého soudku byl později koupen doktorem Vojtěchem Fárou, který s jeho přestavbou oslovil architekta Pavla Janáka.

⁹⁵ POLESNÝ Karel: Z historie domu čp. 29- II, in: Věstník Za starou Prahu, IV, 8, 1913, 49- 50.

idey, obnovit všechny štíty na této straně náměstí. Svůj návrh, za celý Klub popsal Pavel Janák ve věstníku *Za starou Prahu* v článku *Starobylý ráz krásného náměstí v Pelhřimově ohrožen novostavbou hotelu v roce 1912*, v němž se domnívají, že stavba nového hotelu Rosol bude právě vhodnou příležitostí k celé obměně štítového rázu jižní strany náměstí, protože všechny domy je původně měly, a obnovit tak jeho historický charakter města poškozený v 19. století. Klub proto vystoupil s návrhem aby tedy byl obnoven štítový ráz, a to takovým způsobem, že všechny budoucí novostavby by postupně měly získat štíty, každý dům přes celou šíři průčelí [14] a zároveň by se měl shodovat sklon všech štítů. Návrh na přestavbu vypracoval za Klub Pavel Janák spolu s technickou komisí, jejíž členy dále byli: architekti Bohumil Hübschmann, O. Dlabač, Antonín Engel, R. Hrabě, Josef Chochol, A. Kubíček, Šebek a František Thoř a inženýr H. Mandlmayr.⁹⁶ Vycházeli z představy, že obnoví pouze čtyři štíty, u čp. 30, 29, 28 a 27, kterými tak prodlouží průčelí nebo nasadí na atiku, přičemž nedocházelo k destrukcím původních fasád, k pouhému prodloužení. U zbylých dvou domů, čp. 31 a 32, ponechal jejich stávající klasicistní a barokní štíty. Jím navrhované štíty mají svébytný umělecký charakter. Je zajímavé, jak si autor pohrával s římsami, pilastry i samým členěním plochy štítu. Jeho jednotlivé pásy jsou plasticky a stupňovitě tvarovány a tak vznikají bizarní obrazce, které by jistě upoutaly pozornost. Dalším Janákovým přínosem k novému obrazu průčelí byla v návrhu změna oken, zde vsadil po původních šesti oknech, pouze pět větších, čímž zdůraznil rytmizaci celé přední fasády. Celkový dojem je takový, že pozorovatel této strany náměstí se nachází v nějakém horském městečku.⁹⁷

Ačkoli byl Janák zastáncem konzervační metody přístupu památkové péče, zde se jí neдрžel. Dům čp. 30 dostal v návrhu jeden velký štít, ale je dokázáno, že tato stavba nesla v minulosti dva menší štíty, které vznikly díky spojení dvou domů v jeden.

Ještě před započítáním stavby vedl za odbor Karel Polesný čilou korespondenci s architektem Otakarem Novotným a žádal ho o vyjádření názoru na novou stavbu a posléze ho žádá, jestli by nechtěl návrhem zabývat a přepracovat ho dle svého mínění, ale architekt tento návrh odmítá s odůvodněním, že je pracovně vytížen a také nesouhlasí s pouhým podřadným navrhováním fasády, které odsuzuje.⁹⁸

96 Státní okresní archiv Pelhřimov, Fond odboru Klubu za starou Prahu v Pelhřimově, nepag.

97 HANZLÍKOVÁ (pozn. 31), 171.

98 Státní okresní archiv Pelhřimov, Fond odboru Klubu Za starou Prahu v Pelhřimově, nepag.

Klub napsal pelhřimovským právozářníkům dopis s výtkami týkající se novostavby. Jako největší provinění viděli, že nový hotel má příliš městský charakter, až „nadutě velkoměstský“, přičemž tvarování střechy a její doplňky působí v daném kontextu nesourodě, pětiosé dělení fasády se také neobjevuje na žádném jiném domě na náměstí. Navržené arkýře, které nejsou v interiéru nutné, jsou cizím prvkem, jenž se zde nenachází. A nakonec kritizují atiku za rušení celkového dojmu. Klub pro změnu obhajuje svůj návrh tím, že je úsporný, na stavbě nejsou navrženy žádné zbytečné arkýře, je zde méně oken, za štítem další obytné pokoje, dále by odpadly dekorativní plochy, které nemají vyhovující měřítko a jsou zcela ploché.

Klub se s myšlenkou, že by byla tato secesní stavba realizována, nechtěl smířit, proto chtěl nechat vypsát architektonickou soutěž, s požadavky: aby přízemní okna a i vchod byl zaklenutý segmentově, aby byly vypuštěny arkýře, všechna okna opravena ve stejné velikosti a aby místo atiky bylo průčelí zakončení markantním štítem přes celou šíři fasády. Zároveň žádaly o ponechání vnitřní dispozice. Tato soutěž se ale nekonala, 17. května 1912 městská rada většinou hlasů schválila projekt předložený právozářníky i přes to, že věděla o snaze Klubu. Po tomto neúspěchu se Klub obrátil na veřejnost s letáky o připravující novostavbě, čímž se snažili od toho počínu oddálit a naopak obyvatelstvo informovali o jejich „správném návrhu“.⁹⁹ Leták vydaný Klubem Za Starou Prahu urgoval pelhřimovské obyvatelstvo, s tímto požadavkem: „*Vyzýváme v této poslední chvíli, věduce, že hájíme společný zájem všech, kdož Pelhřimov milují, lidi dobré vůle, aby protestovali proti navrženému průčelí hotelu Rosol a donutili tak stavebníky, aby povolili tlaku veřejného mínění a fasád změnili ve prospěch domácího rázu našeho města.*“¹⁰⁰

V této kauze dochází ke střetu názorů na architekturu. Pelhřimovský architekt má se svou secesní stavbou přiblížit k architektonickým tendencím ve větších městech. Snad i z tohoto důvodu si vybral jako nástroj pro zhmotnění geometrickou secesi, která zároveň vypovídala mnohé o zdejších právozářnících, kteří prahli po maximálně reprezentační budově,¹⁰¹ jež by vyčnívala, jak výškou, tak i po formální stránce. Nutno podotknout, že všechny výtky Klubu, zaslané v dopise, byly na místě a správné. Proti tomu se zase zdá návrh

99 Státní okresní archiv Pelhřimov, Fond odboru Klubu Za starou Prahu v Pelhřimově, nepag.

100 JANÁK (pozn. 43).

101 Klub píše v lednu 1912 Městské radě dopis, ve kterém budovu hotelu Rosol přirovnávají k hotelu Štěpán na Václavském náměstí v Praze.

Klubu, kdy má v úmyslu ponechat původní stavbu a pouze ji nastavit trojúhelným štítem, jednoduchý a podle jejich slov úsporný. Když se zamyslíme nad tím, že Janák chtěl obnovit většinu štítů na této straně náměstí, tak zde by byl celkový účín méně přesvědčivý. Podobné ztvárnění fasád domů i podobné výšky by měly za důsledek sjednocení celé řady staveb na této straně náměstí, a tak by Janák nedodržel své památkářské zásady a i přes to, že minulí obyvatelé těchto domů nikdy neudělali to, aby se jejich majetek podobal tomu sousednímu a tím nevybočoval z řady a neukazoval vlastníkovu bohatství. Z památkového hlediska by nová fronta uškodila celkovému rázu náměstí mezi převážně barokními stavbami by bohužel působila jako vetřelec. Kladem návrhu podaného Klubem je originální a osobité Janákovo ztvárnění štítů, které by dozajista nemělo v Čechách obdoby. Za úvahu by také stálo, jaké barvy by dostaly nové štíty. Janák se v dopise o svém návrhu a o plánované novostavbě vyjadřuje takto: „*Poněvadž bych také rád, aby barevně to odpovídalo, prosím Vás zdvořile, abyste mně (nejlépe sám) zaopatřil tóny, v kterých průčelí teď jsou, tedy třeba i písemně, račte vytknout však jsou-li (a to jsou skoro myslím na všech domech) dva tóny (římsy, šambrány, pilastry obyčejně jedním, půda druhým). Poukážu totiž také na důležitost barevnosti domů a i tady patrně by novostavby byla velice rušivou. Jinak račte již vědět asi od Wirtha, že navrhuji, aby byly pro případ oprav a novostaveb na této straně předsevzaty štíty, tak aby to bylo jednou zas štítové náměstí. Ovšem trochu jiné a opravdové a pořádné štíty, než jak je dělá p. Kotrnoch.*“¹⁰²

Na schůzi odboru 15. ledna 1911, kdy se již vědělo o plánované novostavbě, Karel Polesný a Josef Dobiáš vystoupili s návrhem, že prohlédnou hotel Rosol a jeho zařízení, při čemž následně doporučí muzeu odkoupení jednotlivých kusů nábytku a fotografování průčelí, hlavně pak vrat, fasády i dvora jako dokumentaci bývalého stavu.¹⁰³

3. 5. 2 Podoba fasády

Architekt pojal novou stavbu v duchu geometrické secese. [19] Plány pochází z roku 1912 Stavba byla prováděna pod dohledem stavitele Karla Postráneckého od května 1912 do srpna 1913, měsíc poté byla zkolaudována.¹⁰⁴

102 Státní okresní archiv Pelhřimov, Fond odboru Klubu Za starou Prahu v Pelhřimově. Dopis napsal Pavel Janák dr. Karlu Polesnému 27. dubna 1912, nepag.

103 Státní okresní archiv Pelhřimov, Fond Klubu Za starou Prahu v Pelhřimově, nepag.

104 idem, fol. 28.

Jedná se o čtyřpodlažní stavbu s pětiosým průčelím, které je zvýrazněno třemi půlválcovými rizality zasahujícími, přes dvě podlaží, umístěnými v centru, do prvního a druhého patra. Přízemí stavby je obloženo žulovými deskami a vyřízle čtyřmi obrovskými otvory, a to třemi okenními a jedním pro vchod, ten však není umístěn ve středu stavby, ale v jeho levé části. Při částečné přestavbě v roce 2009 získal hotel nové dveře s vitrajovým motivem, je zde jasné, že se autoři nové adaptace neřídily původními plány, ale pouze doplnili stavbu populárním secesním motivem.

Poměrně veliká obdélná okna jsou vertikálně vizuálně spojována pomocí secesního ornamentálního dekoru. Krajní pásy, tedy ne ty arkýřové, obsahují méně dekorativních prvků, ty jsou ale vynahrazeny rozměrnější a barevnější plochou s plastickým věncem zakomponovaným do festonu. Parapety pod okny prvního patra jsou bez rozdílu stejné, obdélné plochy zdobí reliéfní spirálovité ornamenty. Totéž se opakuje nad okny v druhém patře, ale pouze nad těmi v arkýřích. Dekor spojující tato okna ve svislý pás, je odlišný od předchozích. Nejde o rozměrnější zdobení plochy, ale pouze o vertikální pásy s geometrickým motivem. V každé arkýři nalezneme tři páry pásků umístěných na fasádě tak, že jednotlivě spojují okna nad sebou, čímž vzniká jejich ještě více zvýrazněné vizuální propojení. Okna osazená ve vydutých arkýřích se tomuto tvaru přizpůsobují, čímž se snad naskýtá návštěvníkovi hotelu či restaurace širší pohled do náměstí.

Hmota arkýřů je horizontálně orámována římsami, přičemž dolní římsa opisuje půlkruhové profily arkýřů a horní, chápaná jako korunní římsa na arkýřích těžce spočívá, s tím rozdílem, že je nekopíruje, a zároveň je přesahuje po jejich délce. Výrazným prvkem stavby je zcela jistě zajímavý štít či atika. Tvoří ji tři pětiúhelné útvary, plasticky členěné, které jsou umístěny na korunní římsě, ale zároveň dále prodlužují tubusy arkýřů. Tato část stavby působí rozpačitě. Kdyby v době vzniku stavby stál dnešní dům čp. 30, dalo by se polemizovat nad tím, že tímto prvkem chtěl architekt záměrně vyrovnávat výšku se sousedním domem, nebo snad vznikl jako reakce na názor Klubu, který žádal obnovu štítového rázu všech domů na této straně náměstí. Problém je však v tom, že když už byly hotovy plány na secesní přestavbu, přišel se svým stanoviskem Klub, muselo by se tedy postupovat v opačném pořadí, aby tato má domněnka byla správná. Tento prvek celkově působí jako nějaká „koruna“ stavby, čímž sama sebe korunuje na ojedinělý a originální prvek, který se jinde nenachází, stejné je to i s jeho paralelami. Atika z pohledu ze zdola zcela zakrývá stěnu ukryvající se za ní, na plánech k

přestavbě hotelu Rosol ¹⁰⁵ ji zakrývá pouze částečně. Na stěnu dále navazuje valbová střecha, jež se posléze napojuje na sedlovou, která kryje celou stavbu.

Tato stavba, ani její výzdoba, která se nevymyká nad rámec secesního dekoru, nemá ve městě obdoby, konkurovat ji snad může pouze svébytný, ale rozměry menší dům čp. advokáta Linharta v Nádražní ulici.

105 Státní okresní archiv Pelhřimov, Archiv Berní správy Pelhřimov, Novostavba hotelu Rosol v Pelhřimově, plán na vazbu krovů, k. 62, fol. 203.

3. 5. 3 Interiér

Půdorys a členění dispozice přízemí a horních pater se s malými výjimkami dochovaly dodnes.

Sklepy v době svého vzniku byly chaoticky řešené a roztržité, což odpovídá jejich využití. Skladovaly se zde potraviny a nápoje. Nachází se zde jednotlivé sklepy pro pivo, víno, maso a potraviny, dále technické zázemí jako sklad uhlí a kotelna či žumpa.¹⁰⁶

Právoúřadné měšťanstvo si v přízemí nechalo pro potřeby své i obyvatelstva města zřídit výčep, restauraci a spolkovou místnost, pro chod hotelu kuchyň, spíž a záchody. Restaurace byla umístěna směrem do náměstí, za ní se nacházel výčep s dále kuchyně se spíží. Podél dlouhé úzké chodby vedoucí ke spolkové místnosti se nalézaly toalety. Pro výstup do horních pater personál a návštěvníci využívali schodiště v přístavku směrem do dvora.¹⁰⁷

První a druhé patro sloužilo s celkovým počtem 20 pokojů hotelovým hostům, některé z pokojů byly také umístěny do výše zmíněných rizalitů. V těchto patrech zároveň bydlel personál a majitel, pro něhož byly vyhrazeny další dvě místnosti. Každé patro mělo pro komfort vlastní lázeň. Funkce druhého patra dále doplňovala prádelna s kuchyní.¹⁰⁸

V posledním podlaží, v podkroví, byly ubytovány služky, umístěna prádelna a světlík, zbytek plochy půdy nebyl více využit.¹⁰⁹

Ke konci 20. let patří hotel Františku Šnorovi, který ho přejmenovává na dnešní hotel Slávie. Tento hoteliér žádá v roce 1929 městskou radu o povolení k realizaci přístavby, a to provizorních garáží v zadní části budovy směrem do Husovy ulice.¹¹⁰ Plány na přístavbu provedl místní projektant a stavitel Jan Kotrnoch v září 1929. Vyprojektoval čtyři garáže, které se vraty obracely do Husovy ulice.¹¹¹

106 Novostavba hotelu Rosol (pozn. 105), fol. 193- 194.

107 idem, fol. 195- 196.

108 idem, fol. 197- 200.

109 idem, fol. 203- 204.

110 V dnešní době nese ulice název Na Příkopech. idem, fol. 182.

111 idem, fol. 189- 190.

4. Realizované projekty Klubu Za starou Prahu

4.1 Kubismus a Skupina výtvarných umělců

V roce 1911 nespokojení architekti jako Pavel Janák, Josef Gočár, Josef Chochol a Vlastislav Hofman vystoupili ze Spolku výtvarných umělců Mánes a založili si vlastní uskupení, Skupinu výtvarných umělců. Zároveň byli všichni činnými členy pražského Klubu Za starou Prahu, díky jemuž se uskutečnily spolupráce s Pelhřimovem a vypracovali pro něj řadu návrhů na úpravy domů, prostranství či novostavby, z nichž některé zůstaly bohužel nerealizovány. Dalšími členy Spolku byli Vincenc Beneš, bratři Čapkové, Emil Filla, Otto Gutfreund, Vincenc Kramář, Antonín Procházka nebo Václav Špála. Skupinu spojoval program, kterým se hlásili ke kubismu. Pestrému složení umělců umožnilo vznik architektonických, malířských, sochařských i literárních kubistických děl.¹¹²

Všichni architekti kromě Josefa Gočára se také zabývali teoretickou činností, jež prezentovali v spolkovém časopise Umělecký měsíčník nebo v časopise Styl. Například Pavel Janák v Uměleckém měsíčníku v roce 1913 publikoval svou stať Obnova průčelí, kterou napsal v souvislosti s prací pro Pelhřimov, kdy se byl zaměstnán památkářským tématem moderní obnovy průčelí v historickém prostředí. Týkalo se to zejména domu čp. 13 a celé jižní strany náměstí, které chtěl obnovit štítový charakter.

Spolupráce s odborem se netýkala pouze architektury, ale např. v roce 1914 zapůjčil pelhřimovský děkan a muzeum několik malovaných obrázků na skle na plánovanou výstavu Spolku výtvarných umělců, kde vedle francouzského umění se vystavilo i české lidové umění.¹¹³

112 LAHODA Vojtěch: Skupina výtvarných umělců, in: Nová encyklopedie českého výtvarného umění, N-Ž, Praha 1995, 752.

113 Státní okresní archiv Pelhřimov, Fond odboru Klubu Za Starou Prahu, Dopis z 12. 2. 1914, fol. 84.

4. 1. 1 Drechselova vila, čp. 331

Drechselova vila vyrostla v nově založené čtvrti „U Strachova“ ve Strachovské ulici na parcele číslo 2247/ 7. Podél této ulice stojí v jedné řadě menší rodinné domky pro dělníky s menšími levnými byty se zahrádkami. V druhé řadě si nechávali stavět své větší domy úředníci, jako byl i penzionovaný okresní hejtman, c.k. místopředseda rada Jan Drechsel či místní učitelka, později ředitelka dívčí školy Marie Jelínková.¹¹⁴ [23] Dr. Karel Polesný byl zetěm Jana Drechsela, je tedy pravděpodobné, že právě na návrh předsedy odboru byl požádán jako projektant právě Pavel Janák, coby architekt Klubu mající na starost Pelhřimov. Plány pochází z dubna roku 1912, v tom samém měsíci se započalo s realizací, hotova byla v květnu 1913 a zkolaudována 1. června 1913.¹¹⁵

Tato stavba je teprve druhou realizovanou kubistickou stavbou z ruky Pavla Janáka. Jeho prvním kubistickým počinem byl Jakubcův dům v Jičíně, z let 1911- 1912, jehož kubistická forma se navenek projevovala okosenými nárožím, okenními šambránami, komíny a portálem. Stejně jako Drechselova vila se řadí k průměrným kusům. Četné okosené plochy příznačné pro tento styl nebyly u tak drobné stavby vhodné. Nenabízelo se jak užití cihlové technologie, tak ani užití litého betonu.¹¹⁶

„Že byl architektonický kubismus v aplikaci na drobnou utilitární úlohu obytného domku spíše snem než skutečností schopnou velkého vývoje, ukázalo se na obytném domě čp. 331 v Pelhřimově, kde se kromě zešikmeného, odstupňovaného ostění oken výrazně uplatnila na sloupech zápraží hmota, oživená šikmou plochou. Zde byl pevně navozen tvar střízlivý a hutný, který dává tušit znaky uměleckého primitivismu, který je v této době pro Janáka příznačný a bude stupňován pro zvýšení účinnu.“¹¹⁷

Jde o dvoupodlažní stavbu vzadu s vlastní zahradou, krátký čas soliterní, později po postavení domu učitelky Jelínkové řadovou stavbu v nově založené čtvrti U Strachova. Janák zde vycházel ze současného půdorysu. Do domu se vchází nenápadnými dveřmi, které nejsou umístěny směrem do Strachovské ulice, nýbrž pootočený o 90 stupňů směrem k jihu. Úzkou chodbou se došlo do haly, ze které se dále pokračovalo do obývacího pokoje, kuchyně,

114 ČERNÝ (pozn. 13), 21- 22.

115 Státní okresní archiv Pelhřimov, Archiv Berní správy Pelhřimov, Drechselova vila, k. 67, fol. 1.

116 LUKÉŠ Zdeněk: Český architektonický kubismus, Praha 2006, 32.

117 Umělecký primitivismus Janák nejlépe vyjádřil ve svých pomnících, např. v návrhu na Žižkův pomník, který vytvořil spolu s Otto Gutfreundem a Bohumilem Kafkou. BENEŠOVÁ Marie: Pavel Janák, Praha 1959, 13.

pokoje hostinského, ložnice a na toaletu, z nich potom do jídelny, spíže či lázně.¹¹⁸ V hale se nacházelo jednoduché schodiště s oblými detaily vedoucí do prvního patra neboli podkroví, kde byl pouze pár drobných světnic pro služebnictvo. Stavba je také podsklepena. Celá vila je pojata úsporně a jednoduše, jak napovídá obydlené přízemí s doplňkovou funkcí podkroví, které je také tímto vyjádřené navenek. Trojice čtvercových oken s krystalickými šambránami [26] vystupuje polovalbovým štítem nad zápražím, stejné ztvárnění vidíme také na hlavním průčelí, pouze se dvěma okny. Průčelí otočené do zahrady je realizované shodně jako průčelí s hlavním vchodem, jen s tím rozdílem, že neobsahuje kryté zápraží s krystalickými sloupy. Dnes ve vile s již nepůvodní vnitřní dispozicí sídlí několik soukromých firem.

Jednoduchá stavba nese pouze detaily kubistického tvarosloví, a to okosené sloupy zápraží v místech hlavice se rozšiřující, které evokují tvar krystalů, dále okosení okenních šambrán, říms, orámování štítů, kubistické lampy na stropě zápraží apod. Janákovy plány k vile se s realizací v některých detailech rozcházejí, jde zejména o šambrány oken směřujících do ulice jsou výstavnější a nápadnější. Krystalové pásy se po stranách oken směrem nahoru rozšiřují, jako vějíř a rázně zapadají do nadokenní římsy. Zbylá okna se vyznačují jednoduchostí, a jenom ta byla realizována. Stupňovité ztvárnění štítů se nápadně podobá navrhovaným štítům pro družstevní domy v ulici Mikuláše z Pelhřimova a pro jižní frontu náměstí. Toto výrazné stupňování vytváří spolu s kontrastní barevností¹¹⁹ fasády dojem hry světla a stínu. Objekt nesl také dva komíny bizarních tvarů, ty byly ale pravděpodobně v roce 1986 sejmuty.¹²⁰

Vila byla zasazená na okraj podlouhlého nepravidelného pozemku, který je dnes zastavěn jinými domy a silnicí. Na pozemek ohraničený masivním kamenným plotem se sloupky, které reagují na formu sloupů zápraží, přechází do soklu domu. Podle plánů vstupuje nápadnou brankou, která podle plánů měla dosahovat na úroveň prvního patra, zdobenou geometrickými poli a monogramem majitele „JD“. V současné době můžeme vidět menší vstupní branku s podobným dekorem. Za plotem se ukrýval mimo samotnou vilu dvůr se studnou, dřevníkem a kurníkem, také rozsáhlou zahradu, v jejímž rohu byla k odpočinku umístěna besídka.

118 Drechselova vila (pozn. 115), fol. 13.

119 Fasáda je červenovínová se žlutými detaily okosení. Janák se dlouhodobě zajímal o barevnost fasád.

120 HOŘEJŠÍ (pozn. 81), 56.

V době, kdy Pavel Janák stavěl tuto vilu byla již vydaná jeho stať z roku 1911 Hranol a pyramida,¹²¹ v níž přichází s teorií o ovládnutí architektury duchem a čímž také dokazuje své budoucí práce: „*Přemýšlející a cítící duch touží vesměs po oživení nebo vyjasnění hmoty podle svých představ, sráží se s materiálností mrtvé hmoty.. A mění hmotu ve smyslu zdramatizování především za pomoci elementu třetího, šikmé plochy.*“¹²²

Dreschselova vila byla první stavbou ve městě realizovanou díky odboru Klubu Za starou Prahu v Pelhřimově a zároveň druhou kubistickou stavbou vůbec. Janák pro město vytvořil ještě řadu dalších návrhů, ze kterých se realizoval dům čp. 13 a družstevní domy v ulici Mikuláše z Pelhřimova. Nerealizované zůstaly regulace říčky Bělé a Svatovítského náměstí, návrh na úpravu jižní strany náměstí a další drobné úpravy pelhřimovské architektury.

121 Stať Hranol a pyramida byla vydaná v Uměleckém měsíčníku I, 6, 1911-1912, 162-170.

122 KRATOCHVÍL Petr: Vila Jana Drechsela a Karla Polesného, in: Slavné vily kraje Vysočina, Praha 2008, 67.

4. 1. 2 Fárův dům čp. 13

Dům s hostincem U Zlatého soudku zakoupil od Leopolda ze Šternabachu v roce 1911 člen odboru Klubu Za starou Prahu MUDr. Vojtěch Fára. Barokní dům se nachází na západní straně pelhřimovského náměstí, přičemž se jedná o nárožní dům, kterým se stal v pol. 16. století.¹²³ Z levé strany navazuje na sousední měšťanský dům čp. 14 a z levé přes proluku stojícím Šrejnarovským domem s nárožním arkýřem, na nějž Janák reagoval a také na tento dům aplikoval arkýř. [33] Nový majitel díky navázaným kontaktům s Klubem Za starou Prahu oslovil architekta Pavla Janáka k adaptaci pro bydlení, to probíhalo mezi lety 1913 a 1914, přičemž ke kolaudaci došlo 10. června 1914 v osm hodin ráno¹²⁴ Ve stejné době vznikala v Praze také Gočárův dům U Černé matky Boží, Hofmanova hřbitovní zeď v Ďáblicích nebo Chocholův činžovní dům v Neklanově ulici.

V prvních skicích architekt neplánuje dvoupodlažní stavbu s mansardovou střechou dostavět štítem, zamýšlel pouze zformovat jehlancovými kubistickými motivy oblouky podloubí, portál vchodu a zeď směrem k prostranství před zámek a doplnit ji trojstranným balkonem a nárožním arkýřem.¹²⁵ O něco později vydává Pavel Janák v Uměleckém měsíčníku esej *Obnova průčelí*,¹²⁶ jehož napsáním se inspiroval právě řešeným návrhem domu MUDr. Fáry, havlíčkobrodské radnice¹²⁷ a také obnovou historického štítového rázu jižní strany pelhřimovského náměstí. V Janákových skicích z jara 1913 na tento dům, kdy již na nový „barokní“ štít aplikoval kubistické prvky. Je zde znát starší šikmoplošný nebo jehlancový přístup k tvarování průčelí, po půl roce vypracoval novou metodu, *„jejímž příznačným rysem se zdá být nikoliv šikmě, nýbrž průčelně paralelní nastavování reliéfních elementů vůči základní ploše fasády. Plastické prvky už ze základní plochy štítu nevyrůstají jen po diagonále, nýbrž i po křivce, prostřednictvím obloukových*

123 Zbouráním zástavby se propojilo náměstí s prostranstvím před zámek, který do té doby, byl v druhém plánu náměstí. HOŘEJŠÍ (pozn. 81), 57.

124 Fárův dům, fol. 14, k. 419, Archiv města Pelhřimov.

125 ŠVÁCHA Rostislav: *Lomené, hranaté a obloukové tvary. Česká kubistická architektura 1911-1923*, Praha 2000, 152.

126 *Umělecký měsíčník* 2, 1912-1913, 85-95.

127 Radnice v Havlíčkově Brodě, kterou se zabýval ve stejné době jako Fárovým domem, se nerealizovala.

výsečí. ¹²⁸ Na prvních skicách ¹²⁹ se štítů jeví expresivně a neklidně, jejich plochy jsou děleny diagonálně děleny úzkými zkosenými útvary, zatímco výsledná podoba rozložení kubistických hmot je klidná a harmonická.

Architekt zde obnovil podloubí, druhotně zazděné v roce 1880¹³⁰, které se do náměstí projevovalo třemi arkádami. Na boční straně stavby ponechal pět rozměrných půlkruhových oken, za kterými se nacházely různé obchody. Mezi nimi se nacházel vchod stejného tvaru, s tím rozdílem, že jako hlavní vstup do domu byl jeho portál reliéfně zdoben kubistickými plochami. [39] Dochované dřevěné dveře svým ztvárněním reagují na vedlejší rámuující výzdobu. V místech, kde se nachází tento vstup, byl na původním barokním domě umístěn výklenek s kamennou sochou sv. Jana Nepomuckého, kde se během jeho svátku scházeli obyvatelé k modlitbám. ¹³¹ Janák svůj počín obhajoval s tím, že socha sv. Jana Nepomuckého nebyla umělecky hodnotná a jako výměnu za zbourání niky nabídl MUDr. Fára městu plochu po ubourané části k vytvoření širšího chodníku. ¹³² Vizuální podobu prvního patra, jako jsou ploché pilastry, tvary oken i jejich náznakové frontony ponechal beze změn, ale při své celkové radikální proměně obohatil toto patro o nepůvodní trojboký balkon a nárožní arkýř, které jsou formovány pomocí trojúhelníkově až krystalicky pojatých ploch, zejména jejich konzoly. Mezi nejzajímavější architektonické články patří nárožní arkýř netypicky pojatý. V půdorysu prvního patra se projevuje jako nakoso posazená obdélná místnost. V exteriéru téměř jako dva samostatné arkýře na stranách nároží, jež dělí samotná hrana stavby. Vývoj tohoto prvku nebyl od samého počátku jasný, nejdříve se, jak plánová dokumentace napovídá ¹³³, navrhoval Janák stavbu pouze s balkonem nebo trojbokým arkýřem umístěným na straně do prostranství před zámkem. S rozdílnými návrhy se také mění vnitřní dispozice, ale zpravidla se v těchto místech nacházela ordinační místnost majitele.

Štít zakrývající mansardovou střechu je od spodní části domu oddělen profilovanou římsou krytou prejzami. Ty dále kryjí také střechu arkýřů a některé plastické útvary štítu. U svislých pravoúhlých útvarů, jež po stranách rámují celkem tři okna, a nad nimi posazených

128 ŠVÁCHA (POZN. 118), 39.

129 Archiv architektury a stavitelství Národního technického muzea v Praze, fond č. 85- Pavel Janák.

130 Tehdejší majitel domu hrabě Albert Waldstein nechal pro zvětšení prostoru hostince zazdít podloubí. Státní okresní archiv Pelhřimov, Archiv města Pelhřimov, Fárův dům, k. 419, fol. 4.

131 ČERNÝ (pozn. 13), 22.

132 Fárův dům, (pozn. 130), fol. 9.

133 idem.

obdélných prvků můžeme snad vidět iluzi pilastrů s hlavicemi, jež se nacházejí o patro níže.

Dvůr umístěný za domem Janák pouze upravil k praktickému využívání. Po obvodu dvora zasadil místnost kočího, remízu pro kočáry, konírnu, prádelnu, dřevníky a chlévy. Ze dvora byla dalším schodištěm přístupná obytná budova. Od ulice byla tato hospodářská část domu oddělena vyšší zdí, která je v horní části perforovanými geometrickými útvary, sloužící jako zábradlí terase nacházející se za ním. V pravém horním rohu zastavěného pozemku si majitel nechal vystavět dvoupodlažní úzký altán přístupný přes zadní byt.¹³⁴

Přízemí domu po Janákově zásahu již nesloužilo hostinci, ale vznikly zde prostory pro čtyři obchody, dvě menší místnosti pro obchodníky a dva pokoje.¹³⁵

Kubistickým portálem se přes chodbu a po schodišti stoupalo do prvního patra, které sloužilo Fárově rodině k bydlení a k vykonávání lékařské praxe majitele. Za kubusem schodiště se nad hospodářským přístavkem nachází dva další menší byty. Ve středu bytu MUDr. Fáry byla úzká chodba, kterou užívali jak pacienti, tak rodina. Ta obývala zejména místnosti směrem k zámku, do náměstí se obracel obývací pokoj, za ním směrem ke dvoru byla umístěna šatna s koupelnou, mezi nimiž se dalo projít do kuchyně.¹³⁶ Ordinaci se dle Fárova přání nacházela v rohovém pokoji s arkýřem. Tato místnost byla přístupná z čekárny nalevo nebo z místnosti určené pro zubní techniku vedle obývacího pokoje.¹³⁷ Vnitřní dispozice všech pater se do dnešní doby nezachovala, je tomu díky četným úpravám a adaptacím vyhovujícím novým komerčním aktivitám. Jako zachované se může považovat vnitřní schodiště, jež Janák ponechal, pouze ho upravil, aby nebylo tolik příkré.¹³⁸ Například ve třicátých letech provedl změny a adaptace v dvorní části Karel Postránecký.¹³⁹ K dalším razantním úpravám došlo dále v roce 1958 při výměně vstupních dveří prodejny a v roce 1976-1978, kdy probíhala generální rekonstrukce a mapování podzemí pod objektem. V nedávné době se změnila barva fasády ze starorůžové na žlutou. K původní barvě se však Janák v dostupné dokumentaci nevyjadřoval.

134 Fárův dům, (pozn. 130), fol. 2.

135 idem.

136 Polohu kuchyně si určila sama „paní domu“, přála si jí mít vedle schodů a v blízkosti ordinace.

137 Fárův dům, (pozn. 130).

138 Archiv architektury a stavitelství Národního technického muzea v Praze, fond č. 85- Pavel Janák.

139 Karel Postránecký je vedle Jana Kotrnocha další pelhřimovský stavitel. Právě on byl pověřen realizovat Janákovy plány pro MUDr. Fáru.

V roce 1914 zasílá Zdeněk Wirth Karlu Polesnému dopis s reakcí na debatu týkající se budoucího stromořadí před novým kubistickým domem. Nebrání se vysázení aleje v místech před touto stavbou a protějším Šrejnarovským domem, které vyznačil na jím načrtnutém plánu. Přesné umístění stromů však musí určit autor stavby Pavel Janák, „...*ten nejlépe ví, kde vedou vjezdy, otvory okenní atd. Postavit je tedy do os meziokenních, kde by nebraly tolik světla. Jinak pro orámování pohledu na zámek pro to, aby tam stromy byly.*“¹⁴⁰

Janák navrhl pro tento měšťanský dům řadu originálně pojatých oken a dveří. Jedná se o škálu výplní okenních i dveřních otvorů o rozdílném tvaru, velikost i vnitřním členění. Mezi nejnápadnější patří malé okénko trojúhelníkového tvaru, jež je nepravidelně rozděleno ostrou klikaticí, připomínající blesk.¹⁴¹

Mimo známější Janákovy kubistické tendence na tomto domě, se zde také cení jeho nový památkářský přístup, jenž se měl jako první realizovat v Pelhřimově. Je znám jako památkář, který je „*schopen převádět teoretické zásady památkové péče přímo do praxe a na konkrétních případech rozvíjet aktivní ochrany památek.*“¹⁴² Fárův dům zapojil do své koncepce velkorysé obnovy náměstí, kdy chtěl, aby všechny domy na náměstí získaly zpět své štíty, které se „*ztratily v průběhu horečné stavební aktivity v 19. století.*“¹⁴³ Tím měl v záměru obnovit charakter venkovského města. Před návrhem Fárova domu se nejdříve zabýval touto obnovou na jižní straně náměstí, poté, co návrh nebyl přijat, získal zakázku k adaptaci u MUDr. Fáry. Teprve zde mohl Janák vyjádřit své názory na moderní památkovou péči. Na stavbě se původně nevyskytoval štít, balkon ani arkýř, ale autor je sem v rámci své realizace umístil. Nově postavený štít byl pojat tak, aby zapadal do náměstí a nikterak ho nerušil, přitom měl zdařile aplikované kubistické prvky, které byly znakem tehdejší moderní architektury. „*Při rekonstrukci byly preferovány obecné výtvarné zákonitosti náměstí před konkrétní dochovanou historickou skutečností.*“¹⁴⁴

140 Státní okresní archiv Pelhřimov, Fond odboru Klubu Za starou Prahu v Pelhřimově, nepag.

141 Archiv architektury a stavitelství Národního technického muzea v Praze, fol. 29.

142 HANZLÍKOVÁ Kateřina: Přínos Pavla Janáka k teorii a praxi památkové péče, in: Vlastivědný sborník Pelhřimovska, 18, 2007, 116.

143 idem, 117.

144 idem.

O zdařilém výsledku Janákovy práce svědčí dobové kladné reference členů odboru Klubu Za starou Prahu i městské rady, která architekta oslovila k další spolupráci na domu čp. 10. Díky své kvalitě byla ceněna u pražské, ale také u berlínské kritiky. Tato stavba budí stále pozornost a je zařazována do odborných článků a publikací zabývajících se moderní architekturou, jak například dokazuje Marie Benešová: „ *Pelhřimovský dům v Janákově realizaci ověřuje platnost představ kubistů po vzrušeném rozhýbání hmot po způsobu historických předchůdců, sledujících obdobné principy tak, že dosavadní barokní vzhled tohoto domu nejenomže nebyl soudobou přístavbou narušen, ale naopak dokreslen a podtržen.*“ ¹⁴⁵

145 BENEŠOVÁ (pozn. 117), 12.

4. 1. 3 Regulace říčky Bělé

Městská rada se shodla, že musí být provedena regulace říčky Bělé. V místech od Kulíkova mlýna po Podolce byla nutná její úprava, protože jinak by se stoupající řekou hrozilo městu vytopení. S otázkou regulace souvisel osud starého rybníka v Sadech. Nasnadě měli tři možnosti řešení, které v zápisu nejsou dále rozvedeny. Tím, že běží o zachování a odvodnění starých sadů, popřípadě o náhon jdoucí městem stala se tato záležitost důležitou pro odbor. Po dlouhé debatě se přítomní snesli nad tím, že v dohledné době bude svolána schůze společně se místním Sadařským spolkem a vytvořeno stanovisko k této kauze.¹⁴⁶

Odbor požádal Domácí radu o pomoc v tomto případě, ta ji přislíbila pouze v případě, když jim odbor zašle související regulační plán města, bez kterého regulace říčky nelze provést.¹⁴⁷ Městská rada se v prosinci 1910 usnesla nad tím, že nechá vypracovat nový regulační plán města. Vypracování plánů bylo uloženo Technické komisi Klubu pod vedením inženýra Mandlmayra. Kvůli provedení regulace se musela strhnout kaplička sv. Jana Na Obci, také se diskutovalo o zničení starého kamenného mostu, ten se ale podařilo zachránit. Kaplička byla vystavena po povodni v roce 1844, ve výklenku ukřývala dřevnou sochu sv. Jana Nepomuckého z 19. století.¹⁴⁸

Klub písemně požádal Zdeňka Wirtha, aby v Pelhřimově vykonal přednášku ohledně regulace, ten odmítl z důvodu pracovní vytíženosti, v té době také pracoval společně s Karlem Polesným na monografii o Pelhřimově.

146 Státní okresní archiv Pelhřimov, Fond odboru Klubu Za starou Prahu, nepag.

147 idem.

148 SOUKUP Josef: Soupis památek historických a uměleckých v politickém okresu Pelhřimovském, Praha 1903, 169.

4. 1. 4 Návrh fasády domu čp. 834

Dům čp. 834 obchodníka Duba se nachází v Nádražní ulici. Návrh je připisován Pavlu Janákovi, i přesto, že plány nejsou signovány. Fasáda je hladká s jednoduchými ozdobami kolem oken, protože to dle autorova názoru, nejlépe odpovídá rázu venkovského města. Dále radí stříkanou omítku, praktičtější umístění říms pro lepší poměr podlaží a jednodušší střechu. Dnešní stav budovy pochází ze 60. let 20. století, kdy se odstranily balkony a stavba se zvýšila o další podlaží.¹⁴⁹

4. 1. 5 Věznice

Architekt Pavel Janák se zasadil o adaptaci staré radnice¹⁵⁰ na úřední budovu. S tím také souvisela vhodná úprava prostranství před touto stavbou. Nový prostor měl nabýt na rozměrech díky zbourání staré věznice, která těsně přiléhá k hmotě zámku.

Záležitost staré věznice se věnoval také Klub Za Starou Prahu. V dopise z ledna 1911 přichází se stanoviskem, které nedoporučuje zbourání věznice, za to doporučují vhodnější využití jako muzeum nebo knihovnu či čítárnu. Vystupují s několika argumenty pro zachování této stavby, za zmínku stojí např.: barokními věznicemi se může Čechách chlubit málokteré město, tvoří nedělitelný celek budov spolu se zámek, Solní branou a kostelem a je tedy nepostradatelná, nejedná se o dodatečný přístavek, tedy nepřekáží v pohledu na zámek a nic nezakrývá. K zamýšlenému zbourání tedy díky působení pražského Klubu nedošlo.¹⁵¹

V roce 1913 se ozývají hlasy, volající po konečné nové regulaci. Také konstatují nevyhovující plán města, nejhorší stav je na okrajích Pelhřimova, kde se např. u starého hřbitova v poslední době změnil čtyřikrát a zároveň byl za poslední tři roky regulační plán změněn osmáctkrát. Bylo usneseno, že prozatím bude regulace pouze doplňována, mezi tím, kdy bude vytvořeno stanovisko s revizí od Technické komise Svazu českých měst.¹⁵²

149 HOŘEJŠÍ (pozn. 81), 55.

150 Stará radnice se nacházela v prostorách zámku.

151 Státní okresní archiv Pelhřimov, Fond odboru Klubu Za starou Prahu, nepag.

152 idem.

5. Stavby realizované bez spolupráce s Klubem Za starou Prahu

5. 1 Dům čp. 836

Dům čp. 836 si nechal vystavět JUDr. Antonín Linhart¹⁵³ spolu se svou manželkou Terezií na rohu dnešních ulic Nádražní¹⁵⁴ a Tylovy. Na místě starší zástavby a v těsné blízkosti hradeb vyrostl v letech 1911-1912 dům, jehož přízemí sloužilo pro obchodní účely. Počáteckého stavitele a architekta Ladislava Novotného požádal o vypracování plánů. O tomto autorovi se mnoho neví, neprosadil se za hranice regionu, byť jeho tvorba předvedená na Linhartově domě stojí za povšimnutí. Ladislav Novotný z Počátek byl v Pelhřimově vedle pražských architektů pokládán za výtečného architekta, jak o tom svědčí dopis Klubu Za starou Prahu pelhřimovskému odboru, ve kterém ho doporučili k adaptaci domu čp. 12/I.¹⁵⁵ V roce 1901 složil stavitelskou zkoušku. Z jeho realizací je mimo jiné známa přestavba koleje v Telči. Je pravděpodobné, že budoval továrnu v Rozkoši poblíž Jindřichova Hradce, která se datuje do roku 1925.¹⁵⁶ Jeho stavitelská firma postavila podle projektu Josefa Pfeffermanna secesní budovu průmyslové školy v Českých Budějovicích s výzdobou od Antonína Hübschmanna.¹⁵⁷

Ladislav Novotný¹⁵⁸ byl ve své době v Počátkách váženým a oblíbeným stavitelem. Svůj podíl na tom zajisté měl i architekt Antonín Hübschmann,¹⁵⁹ bratr slavnějšího Bohumila,¹⁶⁰ který pro počátecké měšťanstvo tvořil rodinné domy s prvky secese a moderny. Ladislav Novotný si nechal navrhnout vlastní dům Antonínem Hübschmannem, který sousedil s domem od stejného autora, zvaného U Novotných, což byla jedna z počáteckých měšťanských rodin. Ladislav Novotný většinou Hübschmannovy navrhované stavby prováděl, jde např. o dům čp. 340 továrníka Tomáše Novotného [49] z roku 1915 nebo výše

153 Antonín Linhart působil jako advokát, kolem roku 1911 jako náměstek starosty a později jako starosta.

154 V době, kdy vznikla tato stavba, ještě ulice Nádražní nenesla svůj dnešní název, ale byla nazývána Riegrova.

155 Státní okresní archiv Pelhřimov, Fond odboru Klubu Za starou Prahu, napag.

156 VLČEK Pavel: Novotný Ladislav, in: Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách, Praha 2004, 455.

157 http://ceskobudejovicky.denik.cz/zpravy_region/putovani_stavarna_cb20080620.html.

158 Žil v letech 1873- 1938.

159 Stejně jako Bohumil Hübschmann studoval ve Vídni u Otto Wagnera.

160 V této době již působil v Klubu Za starou Prahu. Rodina Hübschmannů stejně jako řada jiných zámožných pražanů navštěvovala Počátecko díky věhlasným lázním sv. Kateřiny.

zmíněná průmyslová škola v Českých Budějovicích [52] z let 1909-1910.¹⁶¹ Díky spolupráci s Antonínem Hübschmannem školeným ve Vídni se může nabízet domněnka, že jeho originální dům v Pelhřimově vznikl osvojením si daných Hübschmannových moderních architektonických principů té doby, samozřejmě s přispěním určité dávky fantazie.

Linhartův dům [53] je díky své poloze rozčleněn na tři části, na rohovou část a na části ji z levé a pravé strany svírající. Právě střední trojosá část je nejnápadnější a nejreprezentativnější. To je dáno především jejím vymezením dvěma pilastry, které zasahují přes všechna podlaží, přes atiku a jsou zakončeny symbolickými bustami žen. Za povšimnutí stojí také ztvárnění samotných pilastrů. Poměrně vysoký sokl pilastru je zdoben štukovým pruhem ohnutým do oblouku, čímž, snad můžeme s nadsázkou říci, že vznikl „hřbet“ nesoucí tíhu celého pilastru. Ten je svislou rýhou dosahující pod úroveň korunní římsy osově rozdělen na dvě pomyslné části. V plánech na tento dům z roku 1911 je vidět další zamýšlené zdobení této partie, a to vodorovné členění pilastru, pravděpodobně ve formě rýh s přibližně třiceticentimetrovými rozestupy.¹⁶² Pilastry prodloužené bustami žen¹⁶³ s rukama na prsou, jsou zdobené štukovým pruhem s barevnými keramickými doplňky, které spadají na plochu pilastru. Dalším zajímavým motivem jsou modrooranžové keramické obklady v prostoru mezi přízemím a prvním nadzemním patrem. Jde o pásový dekor pod parapetní římsou, jenž je na krajích a v centru protažen do trojúhelných ploch. Čímž působí dojmem, že se jedná o iluzi jakési plošné secesní skleněné markýzy. Tento záměr je mnohem více jasnější na plánech k fasádě, kde má celý ornament trojúhelníkovou kompozici a působí velice dekorativně. Atiku mezi bustami tvoří pás osmi čtvercových polí s vpadlými černými geometrickými doplňky, na němž dále nalezneme sedm tmavých kvádrových útvarů připomínající řídké cimbuří.

Nároží nese současně řadu shodných znaků a prvků jako jeho levá trojosá a pravá pětiosá část. Přízemí je dnes, až na dva detaily, totožné s původními okny, dveřmi či výkladními skříněmi. Plochy mezi nimi vyplňují roletová pole s hustou horizontálně rýhovanou hrubou omítkou. Tentýž dekor se objevuje také mezi okenními otvory nároží. Mezi okny ve zbývajících částech jsou obdélné plochy sestavené z keramických obkladů do ornamentálních obrazců. Tímto rozvržením typů dekorativních ploch, si dle mého názoru, stavitel Novotný pokusil s barevně i plochově vyváženou kompozici, kdy se keramický dekor střední části nenachází na úrovni stejného dekoru postranních částí. Zrýhovanou omítkou

161 STRAKOŠ Martin: Rodinný dům Tomáše Novotného, in: Slavné vily kraje Vysočina, Praha 2008, 72- 73.

162 Státní okresní archiv Pelhřimov, Archiv berní správy Pelhřimov, Dům čp. 36/ II, k. 64, fol. 12.

163 Busty se nedochovaly, byly nahrazeny štukovými koulemi, dnes uvedeno do původního stavu.

celého přízemí, pak vidíme pouze v nároží, čímž se vytvořilo určitá trojúhelníková dispozice. avizovaná výše. Relativně klidný a decentní vzhled fasády narušuje, i když v dobrém slova smyslu, širší plasticky zdobený pruh omítky začínající těsně nad okny a končící pod korunní římsou. Vidíme zde určité výseky obdélníků skládané s pravidelností, tak že vytvářejí jakousi síť či strukturu připomínající snad bosáž historizujících domů či psaníčková sgrafita,¹⁶⁴ přičemž spodní řada útvarů navazuje na okenní otvory, čímž je vizuálně prodlužuje. Na ně pak navazují další, v nejvyšší řadě se útvary řadí těsně vedle sebe a vytvářejí tak pevnou základnu pro položení korunní římsy, která mírně předstupuje před fasádu. V místech, kde ji narušují pilastry, jsou její vystouplé hrany zaoblené. Pro částečné vyrovnání výšek atiky a výšky běžné stěny je zde použito drobného stupňovitého prvku. Dále je stavba kryta sedlovou střechou, jež je rozbržděna původními půlkruhovými vikýři.

Pravidelnost průčelí na pravé straně narušuje trojosý arkýř [54] nesený na zvláštních odstupňovaných konzolách, který je zasazen do prvního podlaží domu. Pozornost budí jeho černé keramické obklady rámuující okna, hrany i konzoly, tím se značně odlišuje od ostatních článků budovy i přesto, že keramické dekory mezi okny a iluzivní parapetní římsa prvního podlaží jsou také provedeny v této barvě, v ploše ale nevyniknou tolik, jako na arkýři menší plochy. Arkýř krytý pultovou stříškou je krom vystupující hmoty vymezen od plochy fasády pomocí pilastrů. Forma ztvárnění jejich spodních zakončení se neobjevuje jinde na průčelí tohoto domu a jde o prvek geometrické, jenž by se mohl klidně objevit u vídeňských staveb Otty Wagnera, učitele Antonína Hübschmanna, s nímž Ladislav Novotný často spolupracoval. Dle mého názoru, je použití tohoto prvku druhotně inspirováno egyptskou či asyrskou architekturou, jak bylo pro tehdy módní geometrickou secesi typické. Stejný zdroj by mohl mít také plastický ornament v parapetní výplni arkýře.

Přízemí Linhartova domu, jak už napovídají široká okna, sloužilo a dodnes slouží ke komerčním účelům. V plánech je pravá strana od průchodu, do kterého se vstupuje z Tylovy ulice, a celá zadní strana určena pro malé byty obchodníků. Schodiště umístěné napravo od průchodu vedlo buď do suterénu nebo do vyšších pater. V suterénu se nacházely sklepy, prádelna a skladiště pro horní obchody, do nichž se představenou šachtou spouštělo zboží.¹⁶⁵

Celé první patro obývala advokátova rodina, z něhož levá část obsahovala kancelář

164 Tyto aluze by byly na místě, kdyby se měl stavitel Novotný kde v Pelhřimově inspirovat.

165 Dům čp. 36/ II (pozn. 162), fol. 13.

personálu, pracovna advokáta Linharta a salon, ze kterého mohli jeho hosté z arkýře zhlédnout Rynáreckou bránu a přilehlou ulici. Na straně do ulice byly zleva místnosti realizované takto: šatna, koupelna, ložnice, obývací pokoj, jídelna, pokoj a dále výše zmíněný salon a pracovna. Všechny tyto pokoje, krom prvních dvou, byly průchozí, kdyby se nejednalo o rohovou stavbu, zajisté by se dalo říci, že zde architekt aplikoval miniaturní enfilady, tedy průchody pokojů v jedné ose. Při zaobleném půdorysu to bohužel nefunguje. V části bytu směřujícím na dvůr se nacházely místnosti sloužící pro chod domácnosti, byla to kuchyně, spíž a pokoj místnost pro služky. Z předsíně, ze které se pokračovalo například do kuchyně či do pracovny se také mohlo projít přes užší chodbu na drobnou pavlač, dle plánů spíše na balkon.¹⁶⁶ Všechny místnosti měly ploché stropy. Nad tímto patrem se nalézala již pouze půda, bez obytných či doplňkových prostor.¹⁶⁷ Za domem je skrze průchod přístupný také dvůr se zahradou.

Tato dvoupodlažní rohová stavba stojící proti Rynárecké bráně, díky níž je umožněn vstup dovnitř hradeb, na náměstí a přilehlých uliček je od roku 1958 zapsána na seznam nemovitých kulturních památek. Hodnota tohoto měšťanského domu tkví v poměrné zachovalosti fasády, která je téměř shodná s Novotného plány z roku 1911.¹⁶⁸ Vidíme zde řadu originálně pojatých detailů, které sice působí nesourodě, ale dávají celkovému rázu domu určitý náboj a samozřejmě individualitu. Na venkovské město je také neobvyklé, že zde vznikla stavba moderní a aktuální, jenž měla ve větších městech své současníky. Tomu se stalo díky architektovi Hübschmannovi.

166 Dům čp.36/ II (pozn. 162), fol. 14.

167 idem, fol. 15.

168 Zatímco vnitřní dispozice se nedochovala vůbec.

5. 2 Vila Marie Jelínkové

Tato stavba se nachází v těsné blízkosti Drechselovy vily [62] ve Strachovské ulici. Stavitel Jan Kotrnoch zde pro odbornou učitelku Marii Jelínkovou vyprojektoval v roce 1913 vilu, reagující na sousední Janákův objekt. Vily se dotýkají zdí a jsou jakoby spojené jedním kamenným soklem. Zdařile také pracoval s hmotou stavby, jež je podobná té sousední.¹⁶⁹ Jan Kotrnoch je důležitou osobností pelhřimovského stavitelství, zejména počátku 20. století, tedy v době, kdy ve městě působil odbor Klubu Za starou Prahu. Mimo tuto vilu je autorem kontroverzního hotelu Rosol dokončeného v roce 1913, vlastní vily na třídě Legii nebo nájemních domů v Lipové ulici.¹⁷⁰ Jako podnikatel ve stavitelství prováděl odborný dohled nad realizacemi staveb, jako tomu bylo u budovy Masarykových chlapeckých škol ve 20. letech 20. století.

Objem stavby vily Marie Jelínkové je pojat tradičně, dům s obdélným půdorysem a zakončený polovalbovou střechou, která se svými valbami otáčí ne do ulice, ale k Drechselově vile, je narušen dvěma výraznými vikýři zakončenými trojúhelníkovými štíty. Vikýř otočený směrem do Strachovské ulice je umístěn v hlavní ose domu. Jeho vertikálnost je dále zvýrazněna hrázděným zdivem a drobným dřevěným balkonkem. Druhý vikýř, v tomto případě spíše trojúhelníkovitý štít zakončený polovalbou, je zasazen do pravé části hmoty, přičemž se původně jednalo o krytou dřevěnou lodžii.

Fasáda je dekorována secesními prvky, které spolu málo korespondují. Hlavní průčelí je rozdělené pěti osami oken, které se jen s malými rozdíly liší od plánovaných, je rozbrázděno roletově zvlněnou omítkou,¹⁷¹ jež vyplňuje prostory mezi okenními otvory. Okna nenáležící do středové osy jsou posazená blízko sebe, plasticky je rozděluje pouze svislá vyrýpávaná linie. Plochy pod nimi jsou doplněny parapetními výplněmi s vpadlými obdélnými plochami. Zajímavým detailem je keramické zdobení pásu těsně pod korunní římsou. Nalezneme zde typickou květinu secese kosatec, který začíná a ukončuje pás ornamentálních rámečků, v jejichž středu se nachází oblý keramický prvek či kámen. [63] Výplně mezi rámečky plynule přecházejí do vodorovného pásu fasády, čímž jí ještě více zdůrazňují a rytmezují. Vytváří tak změť různě barevných prvků.

169 KRATOCHVÍL Petr: Vila Marie Jelínkové, in: Slavné vily kraje Vysočina, Praha 2008, 69.

170 ČERNÝ (pozn. 13), 32.

171 idem (pozn. 1), 70.

Všechn tento dekor, kromě ornamentálního vlysu, přechází přes boční stranu, kde je umístěn vchod, na zahradní průčelí. Jeho fasáda již není tolik přehledná a jasná, jako ta do ulice. Hmota přízemí je vykrajována pěti okenními otvory a jedním vstupním, který poskytoval pohodlný vstup majitelky domu na zahradu. Pravá část s krytou lodžii vystupuje o 2,75 metru před objem samotné stavby a dává tak prostor pro vytvoření malé verandy, jež dále navazuje na Drechselovu vilu. Veranda a i vstup do domu je ze zahrady umožněn díky několika schodům, pomocí kterých se vyrovnává výška prvního podlaží s terénem zahrady.

Interiér je přístupný dvěma dříve zmíněnými vchody, ze zahrady a z boku stavby. Právě vstup umístěný na severní straně je koncipován jako hlavní. Pro jeho dosáhnutí musel návštěvník či obyvatel domu nejprve projít zdobnou kovanou brankou s ornamentálními detaily.¹⁷² V současné době, kdy je vila Marie Jelínkové sídlem projekční kanceláře se do ní vstupuje po rampě, která je vedena po celé délce této strany domu. Navíc jsou vstupní dveře ozvláštněné tyrkysovým nátěrem, jenž absolutně nerespektuje vilu jako secesní stavbu, spíše má za úkol upoutat pozornost na sídlo firmy s kreativní náplní.

Stejně jako u sousední vily je vnitřní dispozice pojata jednoduše a úsporně. Soustava pokojů je dobře a přehledně promyšlená,¹⁷³ zejména v přízemí, kde se nachází hlavní obytná plocha. Hlavními dveřmi se vstupovalo do předpokoje, který fungoval jako určitá křižovatka, z níž se dále vcházelo do jednotlivých pokojů umístěných po obvodu vily. Pokoje byly dále průchozí. Pořadí místností jak se řadily za sebe bylo toto: kuchyně, pokoj, ložnice, jídelna, na kterou navazovala veranda, potom spíž, lázeň, kuchyně, pokoj pro služku a toaleta. Zachovalé dřevěné rustikální schodiště s vyřezávanými sloupky zábradlí vede do podkroví, kde byly do 30. let tři pokoje s šatnou a toaletou.¹⁷⁴

V roce 1932 si jako ředitelka Dívčích škol nechala od Jana Kotrnocha rozšířit podkroví, aby ho mohla dále pronajímat.¹⁷⁵ V podkroví se během dvou měsíců vybudovaly další pokoje určené k obývání.¹⁷⁶

Exteriér stavby se s menšími odchylkami dochoval do současnosti. Interiér již jen částečně, nacházíme zde řadu autentických detailů, zejména dřevěné schodiště se zábradlím či

172 Tato branka je zakreslena pouze v plánech, je možné, že se vůbec nerealizovala. Státní okresní archiv Pelhřimov, Archiv Berní správy Pelhřimov, Vila čp. 333, k. 67, fol.16, 18.

173 KRATOCHVÍL (pozn. 169), 70.

174 Vila čp. 333, (pozn. 172), fol. 195- 196.

175 Současně s její rodinou bydleli v domě další tři podnájemníci.

176 Vila čp. 333, (pozn. 172), fol. 11.

částečně zachovanou dispozici pokojů.

Vila ředitelky Jelínkové je zářným příkladem, jak venkovské prostředí se zpožděním reagovalo na stavební trendy přicházející z center, zejména z Prahy. Pelhřimovský stavitel Jan Kotrnoch se svou produkcí tak reagoval na secesi, z níž si vybral určité detaily a motivy, které aplikoval na jednoduše pojatou hmotu stavby.

V tomto případě šetrně navázal na okolí stavby, na sousední Drechselovu vilu. U jiné jeho stavby, u hotelu Slávie ze stejné doby, tomu už tak bohužel nebylo. Na náměstí vybudoval stavbu rušící celkový charakter celku, jak svou velikostí, tak zvolenou formou. V roce 1913, kdy se dokončila tato vila nebo hotel Slávie, se mimo jiné začalo se stavbou domu čp. 13 na náměstí či obchodního domu perleťářské firmy bratří Herrmannů v Nádražní ulici. V tomto stručném výčtu můžeme vidět důkaz prolínání se několika rozdílných stylů. Secesi zde převážně zastupoval Jan Kotrnoch či bratři Kavalírové z Prahy, autoři obchodního domu nebo počátecký stavitel se svou zajímavou stavbou pro advokáta Linharta. Moderní kubismus je rozdílně řešen autory z pražského centra, v Pelhřimově jde zejména o Pavla Janáka.

5. 3 Váňova vila čp. 127

Váňova vila [70] se nachází ve svahu v těsné blízkosti Pražské silnice a Městských sadů. Pro manžele Růženu a Františka Váňovi vypracoval tento projekt pražský inženýr, pravděpodobně pelhřimovský rodák,¹⁷⁷ Jan Legát. Autor pojal vilu v duchu meziválečného klasicismu, přičemž se inspiroval zejména menšími francouzskými barokními zámky. Vedle puristických, rondokubistických a doznívajících secesních a kubistických staveb se mezi dvěma světovými válkami část architektů, stejně tak i Legát, obracela ke klasicizujícímu proudu, např. Petschkova vila v Praze 6 z roku 1926 od Maxmiliána Spielmanna.¹⁷⁸

Vila byla vybudována v letech 1923- 1924 za státní podpory pro lékařské a nájemní účely¹⁷⁹ a podpory tchána Františka Váni, ředitele pelhřimovské spořitelny.¹⁸⁰ Majitel měl v záměru vybudovat na svém rozsáhlém pozemku, na kterém nechal z převážné většiny vytvořit zahradu, stavbu, která by sloužila jak jeho rodině, tak i pacientům jako sanatorium. MUDr. František Váňa se po první světové válce stal městským lékařem, zanedlouho se však nakazil encefalitidou a byl donucen odejít na zdravotní dovolenou a opustit lékařskou praxi, což mělo za následek, že se z domu bohužel nikdy nestalo sanatorium. Po první světové válce a po smrti Františka Váni¹⁸¹ musela vdova prodat majetek okresnímu úřadu, mohla nadále bydlet v bytě, ale současně s dalšími rodinami, které si pronajímaly ostatní byty. Po roce 1948 musela objekt i s ostatními nájemníky opustit, protože vila začala sloužit úředním účelům, tím se vnitřní prostory adaptovaly potřebám města, tudíž se nedochovaly. V dnešní době slouží Váňova vila školskému úřadu.¹⁸²

V době, kdy vznikla tato budova, bylo monumentální symetrické jedenáctiosé průčelí neobvyklé na místní poměry. Čtyřpodlažní vila krytá mansardovou střešou je solitérní stavba zasazená do svahu, čímž se ještě více zvýrazňuje její reprezentativnost. Jan Legát se ve svém klasicizujícím pojetí snažil o zjednodušení formálních prvků, přičemž se také inspiroval secesí a ranou modernou, což můžeme vidět na plánech k domu, kdy použil secesní

177 KRATOCHVÍL Petr: Vila Františka Váni, in: Slavné vily kraje Vysočina, Praha 2008, 84.

178 idem (pozn. 177).

179 ČERNÝ (pozn. 13), 33.

180 KRATOCHVÍL (pozn. 177), 85.

181 Zemřel v roce 1943.

182 KRATOCHVÍL (pozn. 177), 86.

vlnkovitý dekor¹⁸³ orámování oken, geometrické schéma parapetních výplní či svislé žlábkování soklu.¹⁸⁴ Nejvýraznější částí je středová osa se vstupem. Decentní ústupkový portál je dále rámován antikizujícími polosloupky, jejichž abaky protíná zjednodušený architráv s oblými hranami. Architráv současně nese půlkruhový balkonek, na který navazuje jednopatrový oblý rizalit zakončený dalším balkonem. Poslední patro vyhlodává obdélnou plochu do mansardové střechy. Původní plány této centrální části se značně liší, jsou mnohem zdobnější a nákladnější, díky čemuž nejspíše z tohoto záměru sešlo. Inženýr Legát zde navrhl jakýsi půlkruhový portikus se třemi vyřezávanými půlkruhovými otvory umožňujícími přístup k hlavním dveřím. Portikus plynule přechází do rizalitu o stejném půdorysu, ten je vyvrcholen zdobným zábradlím balkonu čtvrtého podlaží, jehož hmota se zase zakousává do střechy, v tomto případě ale stěnou s komplikovanými okénky zakončenou trojúhelníkovým štítem.

Dalším zajímavým prvkem vily jsou dva nárožní, subtilně působící zaoblené arkýře [72] rozšiřující průčelí, které měly v prvním podlaží funkci komory, ve druhém a ve třetí funkci verandy. Podle plánů, verandy ve druhém podlaží komunikovaly s exteriérem pomocí otvorů půlkruhově zaklenutými bez skleněných výplní, fungovaly tedy jako terasa, zatímco v třetím podlaží byly obdélné okenní otvory zasazené mezi pilastry a zdobené barevnými skleněnými výplněmi. Dnešní stav vypadá bohužel rozdílně.¹⁸⁵ Obdélná okna získala výplně a svou formou se nikterak neodlišují od ostatních oken vily. Zbylá průčelní okna jsou v prvním a druhém podlaží obdélná, ve třetím a čtvrtém půlkruhově zaklenutá. Zajímavým detailem je svislé dekorativní spojení oken ve střední partii, tedy druhého a třetího podlaží. Vzniklý svislý sloupec je ohraničen plastickými okenními šambránami přecházejícími do šambrán oken pod nimi. Plochy mezi nimi jsou podélně rozděleny na dvě oblé části parapetních výplní. Ve zjednodušené formě se tatáž výplň vyskytuje pod obdélným okenním otvorem. V původně zamýšleném návrhu si můžeme všimnout jejich složitě řešeného členění, dnes nese vila okna stejného tvaru, ovšem jiných jednodušších výplní.

Vila je přístupná ze dvou stran, z ulice a ze zahrady, v obou případech se k vstupním dveřím musí překonat několik schodů. Po té se objevila menší hala s dalším schodištěm, které zavádělo obyvatele domu na jakousi křižovatku, na levé i pravé straně se nacházely pokoje

183 Stejným vlnkovitým dekorem byl rámován také plán vily s celkovým pohledem

184 KRATOCHVÍL (pozn. 177), 84. Tyto vyjmenované prvky se nacházejí pouze na plánech, realizované nebyly, stejně tak jako řada dalších.

185 Rozdílnost dnešního stavu a plánu je buď dána adaptací stavby na administrativní budovu nebo nerealizováním těchto detailů díky jejich nákladnosti.

sloužící jako byty personálu a ordinace s čekárnou. Po schodišti v centrální části se vstupovalo do prvního patra, jež celé obývala rodina Františka Váni. V symetrické vnitřní dispozici se nalézaly na každé straně veranda, ložnice, kuchyně, spíže, místnost pro služky a lázně. Ve středové části s arkýřem byla rozlehlá jídelna propojená posuvnými dveřmi s pánským pokojem či pracovnou.¹⁸⁶ V podkroví, kde se v hlavní ose domu nacházel kabinet a další pokoje, vznikly postupem času další byty, které stejně tak jako ty v přízemí a v suterénu byly pronajímány majitelem vily.

V rozlehlé zahradě sahající tehdy až k Strachovské ulici si František Váňa nechal vyprojektovat jezírko s ostrůvkem, sad, zelinářskou zahradu, skleník a hospodářské zázemí.¹⁸⁷

Tato vila patří v kontextu pelhřimovské architektury počátku 20. století bezesporu k nejmonumentálnějšímu. Je to dáno jak zasazením do terénu, rozměry stavby, tak i její použitou klasicizující formou, a to jak objemem hmoty, tak její symetrií. V dnešní době tolik nevyniká, což se může dávat za vinu okresnímu úřadu, který za ní nechal postavit další budovy a tím jí zapojil do komplexu úřednických budov, čímž bohužel ztratila mnoho ze svého prvorepublikového kouzla.

¹⁸⁶ KRATOCHVÍL (pozn. 177), 85.

¹⁸⁷ idem, 84.

5. 4 Obchodní dům firmy Fleischl a Herrmannové čp. 823

Z města Žirovnice,¹⁸⁸ perleťářského centra tohoto regionu, se výroba rozšířila také do většího Pelhřimova. K rozšíření průmyslové výroby na Pelhřimovsku došlo poměrně pozdě, čemuž odpovídá zakládání ostatních továren, jde například o továrnu na kartáče Josefa Hrdiny z roku 1888 či pletařskou továrnu Jana Kouřimského z roku 1892. Perleťářství zde bylo zavedeno v 70. letech 19. století, a to židovskými obchodníky bratry Bedřichem, Herbertem a Josefem Herrmannovými, ke kterým se o něco později připojil jako partner Hynek Fleischl. Jejich prací bylo opatřovat materiál a distribuovat jej do domácností ve městě i v okolních vesnicích, kde vlastnili ruční soustruh. První továrna této firmy vznikla v 80. letech 19. století na místě bývalého Vodrážkova mlýnu na říčce Bělé. Tímto ale nezankla domácí výroba, pouze se odsunula v důležitosti na druhé místo. Hotové knoflíky sem dodávali domácí výrobci z Pelhřimova a okolí. Ty se zde v hale pouze třídily, našívaly a distribuovaly. Pro novou firemní budovu odkoupil Hynek Fleischl dva domy ve výhodné vzdálenosti od nádraží, po jejichž demolici vyzval k vypracování plánů na novou stavbu pražské architektky bratry Václava a Františka Kavalírovi.¹⁸⁹

Václav Kavalír (1869- 1911) pracoval od roku 1898 se svým úspěšnějším bratrem Františkem (1878- 1932). Ten také na rozdíl od ostatních pražských architektů pracující pro Pelhřimov byl uznávaným i v hlavním městě. V roce 1906 dokončil studium na VŠUP u Jana Kotěry, předsedal spolku Artěl. Se svou firmou V. a F. Kavalírové založenou v roce 1905, se účastnili řady architektonických soutěží, ve kterých získali kolem třiceti prvních cen. Jejich nejčastěji realizovanými stavbami byly zejména spořitelny, záložny a nájemní domy, které tvořili v duchu geometrické secese. V letech 1912- 1913 byla podle jejich návrhu postavena radnice v nedalekém Humpolci, krátce potom, v roce 1913, vznikl v Pelhřimově jejich obchodní dům a ve stejném roce také restaurovali hlásku na hradě Orlík u Humpolce.¹⁹⁰

Dvoukřídlá stavba obchodního domu svým zasazením reaguje na tvar původní parcely, která byla svírána dvěma ulicemi, Nádražní a Křemešnickou. [78] V místech styku křídel, tedy na nároží,

¹⁸⁸ Žirovnice je od Pelhřimova vzdálená jižně 20 km.

¹⁸⁹ ČERNÝ (pozn. 87), 54.

¹⁹⁰ VLČEK Pavel: František Kavalír, Václav Kavalír, in: Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách, Praha 2004, 303- 304.

je vystavěna věž kruhového půdorysu,¹⁹¹ jenž díky umístění jak v rámci stavby, tak většího urbanistického celku, působí dominantně.

Věž hrála hlavní roli v celkovém kontextu stavby, právě zde se nacházel hlavní portálový vstup pro majitele, obchodníky a dělníky. Ve svém tubusu ukrývala točité schodiště vedoucí od suterénu do prvního patra.¹⁹² První nadzemní podlaží bylo členěno třemi osami oken s půlkruhovým zakončením, ve druhém a třetím se nadzemním podlaží se nacházela okna shodná s okny zdobícími průčelní strany obou křídel. Patro těsně pod kopulí neslo kruhová okénka po celém svém obvodu. Trojosovost je více podtržena plastickými pilastry směřujícími od kamenného soklu po korunní římsu věže, kde jsou zakončeny koulí, přičemž v místech, kde se kříží se zdobenými římsami, jsou jimi jakoby přepásány.

Křídlo směrem do Křemešnické ulice je kratší a působí „zakrněle“,¹⁹³ protože na počátku 20. let 20. století na přilehlé parcele vyrostla mohutná vila továrníka Kouřimského,¹⁹⁴ která dále nedovolila vyniknutí ani případnému růstu křídla. Z kamenného soklu vyrůstá hmota stavby, která je členěna stejně jako delší křídlo, ale díky své velikosti tolik nevyniká. Za nejhodnotnější prvek této části se snad může považovat oblý balkon v prvním nadzemním podlaží na dvorní straně, zdobený kovaným zábradlím s prvky geometrické secese.

Delší křídlo v Nádražní ulici je osmiosé, na jedné straně ohraničené věží a na druhé průjezdem s trojúhelníkovým štítem. V prvním nadzemním podlaží jsou umístěna rozměrná obdélná okna sloužící k osvětlení výrobních prostor. Nad nimi, v dalším patře, se nachází pás složený se sdružených oken. Jednotlivá okna jsou po stranách lemována červenoookrovými pruhy s rostlinným ornamentem, jako sjednocující prvky působí nadokenní profilovaná římsa a paradoxně plošný pilastr mezi dvojicí oken. Tyto páry jsou od sebe děleny dalšími plastickými pilastry vkomponovanými pouze do tohoto patra, jež jsou po patrovou římsu překryty ornamentální pruhem podtrhujícím římsu. V místech, kde by se měla nacházet hlavice sloupu je dekor změněn do formy, jež připomíná, co by se za pruhem mělo nacházet.

191 V kolaudačních plánech obchodního domu je kruhová věž vymezena z půdorysu, přičemž se zhruba polovinou obvodu dotýkala křídel, bohužel po rekonstrukci v roce 2009 je již zakomponovaná do hmoty stavby, a tím ztrácí ze své individuality.

192 Je možné, že vedly téměř pod samotnou kupoli, to však kolaudační plány nezobrazují.

193 Toto křídlo bylo původně zakončeno trojúhelníkovým štítem, ale pravděpodobně při adaptaci podkroví v letech 1953-1954 došlo jeho sejmutí.

194 ČERNÝ (pozn. 13), 32.

Právě tato římsa je určitým spojovacím článkem celého průčelí stavby. Vede od spodního krátkého křídla přes věž a hlavní křídlo až k průjezdové části.

Průjezdová část navazující na hlavní křídlo ji hmotově převyšuje díky trojúhelníkovému štítu. Ten ze všech částí obchodního domu působí dojmem, že se jedná o lidovou architekturu či stavbu tímto inspirovanou. Průjezd je umístěn klasicky v centru trojosé stavby, po jeho levé straně se nacházel menší vchod pro pěší, nad kterým vyrůstá oblý arkýř sahající přes dvě patra. Pod jedním z jeho menších oken je rozměrná dekorativní parapetní výplň, jež zcela vybočuje z určité symetrie domu. Štít lemovaný shodným ornamentem jako na zbytku budovy je dále ozdoben plochým kulatým medailonem s rostlinnými i animálními motivy. Okno zasazené do samotného středu štítu je zajímavé tím, že je zvýrazněno dvěma pilastry po obou stranách. Tento prvek se na pelhřimovském díle bratří Kavalírů jinde neobjevuje.

Do objektu se vstupovalo několika vchody, kromě již zmíněného vstupu také z průjezdu nebo z nádvoří strany, ze kterých se nastupovalo na schodiště či v druhém případě přímo k příjmu zboží.¹⁹⁵ Přízemí v hlavním křídle obsahovalo provozní místnosti, jako byly dílny, skladiště, vzorkovna, umývárna, šatna a místnost pro příjem zboží a kanceláře, za průjezdem kuchyň a pokoj. Místo hovorňy a lázně se v kratším křídle realizovaly dílna a skladiště. V zadní části budovy se nacházelo schodiště, která se navenek projevovala oválným tubusem. Vzorkovna patřila k nejrozsáhlejším prostorům. Svým protáhlým tvarem a velkými okny nejlépe vyhovovala práci. V tom samém prostoru se dále nacházelo doplňkové schodiště a vyvýšená galerie.¹⁹⁶

První nadzemní podlaží bylo vyhrazené pro bydlení. V křídle ke Křemešnické ulici a také při nádvoří straně se patrně nalézal byt jednoho z majitelů továrny, jak už napovídá rozsáhlost bytu a například malý balkon, jediný na této stavbě, zasazený do trojúhelníkového štítu směrem do dvora. Ve věži si rodina majitele zřídila obývací pokoj či salon. Za bočním schodištěm na dvorní stranu otevírala malá pavlač. Další pokoje nebo byty byly obývány pracovníky továrny.¹⁹⁷

V suterénu se nacházely dva menší byty, dále prádelna, skladiště, sklepy a kotelná se

195 Je pravděpodobné, že tato místnost sloužila jako dílna, jak tomu nasvědčuje druhotně vepsaný popisec prostoru.

196 Státní okresní archiv Pelhřimov, Archiv berní správy Pelhřimov, Obchodní dům firmy Herrmannové a Fleischl čp. 23/ II, k. 64, fol. 22.

197 idem, fol. 23.

skladištěm uhlí.¹⁹⁸

V roce 1937 po dobu čtyř měsíců probíhala přístavba nového křídla,¹⁹⁹ jež výhradně obsahovalo záchody, umývárny a šatny pro dělnictvo a jednu velkou tovární místnost. Tyto prostory využívala současně také firma Crino.²⁰⁰ Přestavbu navrhl a prováděl Antonín Schreyer, místní stavitel.²⁰¹ Schreyerovo křídlo je solitérní budova umístěná pod kratším křídlem, natočená podélně ke Křemešnické ulici. Dvoupatrová stavba je umístěna na mohutném kamenném soklu, pomocí kterého se vyrovnávala výška přístavby s hlavní budovou.

Obchodní dům bratří Herrmannů a Hynka Fleischla, po bližším poznání spíše výrobní či tovární budovy, svým pojetím zaslouženě patří do výčtu místních staveb i přes to, že se jedná o industriální stavbu. V porovnání se sousedním komplexem budov Kouřimského pletáren z let 1905 a 1916-1920 působí obchodní dům mnohem výstavněji, zejména díky zvolené formě. Nepravidelné složení hmot s nárožní věží přispívá k působivému efektu v rámci kontextu okolí a vytváří tak zajímavý urbanistický článek a důležitý orientační bod. V tomto případě se jedná o jedinou ukázkou ve městě, kdy se aplikoval geometrický secesní dekor na stavbu industriálního charakteru a zůstal současně zachovaný. Jediným necitelným zásahem, i když s poměrně velkou újmou na celkovém působení, bylo v 50. letech minulého století sejmutí štítových vikýřů v původní sedlové střeše za účelem nové adaptace podkroví, čemuž se stalo díky novému majiteli, podniku Agrostroj. Dnes se v budově nalézá mimo jiné fitcentrum a prodejna koberců.

198 Obchodní dům firmy Herrmannové a Fleischl čp. 23/ II (pozn. 196), fol. 24.

199 idem, fol. 1.

200 idem, fol. 7.

201 idem, fol. 10.

5. 5 Masarykovy chlapecké školy

Ještě před válkou vzneslo obecní zastupitelstvo požadavek na soutěž ohledně novostavby Masarykových chlapeckých škol, které se měly realizovat na nově odkoupeném pozemku tzv. Panském dvoře. Toto obdélné prostranství či náměstí vzniklo nedlouho před tím, na horní straně je ohraničeno budovou okresního soudu z let 1901- 1907 vystavěnou v neorenesančním stylu, na levé straně s Komenského dívčími školami a v dolní partii na levé straně s eklektickou budovou poštovního úřadu z let 1904-1906. Pozemek právě nad touto institucí byl odkoupen městem, a to vypsalo v roce 1912 architektonickou soutěž na podobu nové školy. Ta byla však přerušena první světovou válkou. Za čtyři roky po skončení války se obdrželo celkem 37 návrhů, z nichž porota vybrala vítěze, jehož návrh se realizoval. Byli jím architekti z Prahy Jaroslav Kabeš a Václav Vejrych. Druhé místo obsadila Pražská stavitelská společnost sídlící na Vinohradech, třetí architekti František Xaver Nevole a Vratislav Lhota, také z Prahy.²⁰²

Václav Vejrych (1873- ?) vystudoval Vyšší průmyslovou školu v Praze a praxi získal u svého otce Jana Vejrycha a Josefa Sakaře. Ve své pozdější tvorbě se většinou zabýval školami či bankami, s jejichž návrhy se účastnil konkrétních soutěží. Samostatně vytvořil návrhy na Obecnou školu v Pardubicích v roce 1909 či na Měšťanskou školu v Králově poli v roce 1912, které se neuskutečnily. Mimo realizovanou pelhřimovskou školu se podle jeho plánů postavila v roce 1923 Obecní nemocenská pokladna v Čáslavi²⁰³ nebo se shodným názvem Masarykovy chlapecké školy v Táboře v roce 1923. Jaroslav Kabeš (1897- ?) byl v letech 1919- 1922 žákem Kotěrovy speciálky na pražské akademii. Na většině realizovaných staveb spolupracoval s dalšími architekty. Na počátku 20. let 20. století získal s V. Šaškem odměnu za nerealizovaný návrh Obecné školy v Kutné hoře. Asi nejplodnější éru zažil právě s Václavem Vejrychem, se kterým vyhráli soutěže na Masarykovy chlapecké školy v Pelhřimově a v Táboře a na školu v Púchově na Slovensku. Všechny tyto stavby byly zdárně realizovány.²⁰⁴

Samotnou stavbu prováděla mezi lety 1923-1926 stavitelská firma ing. J Bursíka a

202 ČERNÝ (pozn. 13), 20-33.

203 VLČEK Pavel: Václav Vejrych, in: Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách, Praha 2004, 690.

204 VLČEK Pavel: Jaroslav Kabeš, in: Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách, Praha 2004, 291.

architekta Alfreda Ženíška. Místní stavitel Jan Kotrnoch nad nimi vykonával odborný dohled. Udává se, že tato budova školy patřila ve své době, tedy za první republiky, k nejmodernějším. Ve škole jsme mohli nalézt bazén, vodovod poháněný elektromotorem, ústřední topení. O pár let později se škola směrem ke kapli Panny Marie rozrostla dále o tělocvičnu a Živnostenskou pokračovací školu navazující na poštovní úřad.²⁰⁵

Původní stavba [84] obsahovala dvě křídla, v dnešní době je hmota rozšířena o novodobé přístavby sloužící jako učebny dnešního gymnázia, které zde sídlí od doby, kdy svým účelům přestala vyhovovat budova v Růžové ulici, jež byla postavena podle plánu architekta Vojtěcha Ignáce Ullmanna.²⁰⁶

Půdorys stavby je podobný písmenu „Z“, přičemž jednotlivá křídla díky nerovnosti terénu, mají rozdílnou výšku nebo jiný počet pater. Křídlo, v němž sídlila Živnostenská pokračovací škola, umístěné v dolní části pozemku je nejnižší s počtem tří podlaží. Za nejvýstavnější křídlo je považováno to střední, kryté sedlovou střechou, zakusující se do svažitého terénu obdélnými okny suterénu, které se se stoupáním zmenšují. Má tři nadzemní patra, jejichž okna jsou půlkruhová s dalším vnitřním členěním. Okna byla a jsou jediným příkladem aplikace rondokubistického stylu a to plastickým orámováním a výraznými podokenními římsami. Fasáda je neobvykle rozčleněna dvěma mohutnými patrovými římsami také plasticky tvarovanými, které oddělují suterén a první patro a druhé s třetím patrem. Zajímavé je, že horní římsa se na pravé straně zalamuje směrem dolů k půlkruhovému hlavnímu vstupu a ještě více tak zdůrazňuje prázdnou plochu fasády v pravém horním rohu. Spodní římsa směřuje k patě půlkruhového vstupu. Těmito římsami se, dle mého názoru, ještě více upozorňuje na hlavní vstup, který krom tvarovaných šambrán obsahuje po stranách svého schodiště sochy, jejichž autorem je Ladislav Toman z Prahy, který zároveň vytvořil i bustu T. G. Masaryka a reliéf s pracujícími lidem umístěné ve vestibulu. Na levé straně půlkruhového vstupu se nachází skulptura matky s dítětem a na pravé skulptura otce držící knihu.²⁰⁷ Tato díla vznikla pravděpodobně současně se stavbou školy. Třípodlažní křídlo směřující do třídy Legií je koncipováno jako nejspodnější, tudíž jeho okna jsou tvarovaná stejně, obdélná s plastickými šambránami a vlastním vnitřním členěním. Tento blok měl

205 KVÁŠOVÁ Miroslava: Pelhřimov, Praha a Litomyšl 2008, 46.

206 Vojtěch Ignác Ullmann (1822- 1897), architekt období historismu, studoval architekturu ve Vídni u profesorů Siccardsburga a Nüllla. Mezi jeho nejznámější díla patří palác Lažanských, budova ČVUT na Karlově náměstí, budova České spořitelny dnes AV ČR či Letenský zámeček.

207 ČERNÝ (pozn. 13), 33.

samostatný přístup po můstku, který byl zřízen z důvodu vyrovnání se s rovinou prvního podlaží s ulicí respektive chodníkem. Architekti zde vytvořili miniaturní příkop, jenž musel být pro vstup do budovy překonán právě pomocí tohoto můstku.

Vnitřní dispozice stavby je poměrně zachovalá, zejména dvojtraktová členění křídel. Ve středním křídle se chodba nachází na straně k prostranství, učebny na nádvorní straně, zatímco v křídle do třídy Legií je toto naopak, prostorná chodba je umístěna při dvorní straně. Při setkání těchto dvou chodeb se nalézá dvouramenné kamenné schodiště s balustrádový zábradlím.

Budova Masarykových chlapeckých škol je jednou z prvních v té době, jejíž realizace nebyla konzultována s Klubem Za starou Prahu ani s místním odborem Klubu Za starou Prahu, instituce byly v tomto případě nahrazeny obecním zastupitelstvem a jeho názory. Jedinou obhajobou rondokubistické stavby může být fakt, že se architekti svým počinem snažili o navázání na pelhřimovskou tradici moderní architektury, hlavně té kubistické. Moderní budova školy se ale nedá řadit k architektonickým skvostům První republiky, nemůže se ani srovnávat s rondokubistickými stavbami v hlavním městě, které se vyznačovaly bohatým plastickým dekorem s obloučkovými, kruhovými a hranatými ornamenty a kontrastní barevností, zejména v červenobílé a červenožluté barevné kombinaci, jež měla evokovat české lidové umění a pocit toho, že se jedná o ryze českou, vlasteneckou architekturu.²⁰⁸ Mezi typické příklady těchto staveb patří Legion banka v ulici Na poříčí v Praze od Josefa Gočára z let 1921-1923, palác Adria na Jungmannově náměstí v Praze z let 1922- 1925 a krematorium v Pardubicích od Pavla Janáka postavené mezi lety 1921 a 1923.

Průměrnost této stavby je dána výzdobou fasády, která je zde použita v menší míře než je obvyklé u staveb obracející se k rondokubismu. Principy stylu se projevují pouze na okenních šambránách, tvarování vstupů a říms. Ani zde nebyla použita výrazná barva fasády, do dnešní doby se používala pouze jednobarevná omítka, a to například světle hnědá nebo současná fialovorůžová. Stavba po osmdesáti letech slouží výuce, sídlí zde gymnázium.

208 ŠVÁCHA Rostislav: *Od moderny k funkcionalismu*, Praha 1995², 199-200.

6. Závěr

Druhé desetiletí 20. století bylo pro město Pelhřimov po architektonické stránce velice úspěšné. Bylo tomu především díky gymnazijnímu profesorovi Karlu Polesnému, jenž jako pelhřimovský rodák odjel studovat do Prahy geografii a historii, kde se seznámil s nastupující generací mladých teoretiků, umělců a architektů, které pojilo členství v novém Klubu Za starou Prahu mající za úkol chránit pražské historické jádro. Právě díky těmto kontaktům pozval Polesný Wirtha do Pelhřimova, který sem posléze přivezl Klub Za starou Prahu, jenž ve městě založil svou první venkovskou pobočku.²⁰⁹

Členy místního odboru tvořili např. učitelé, soudci, bankovníci a jiné vážené profese. Strůjce odboru Karel Polesný se stal jeho předsedou, kterým byl úspěšně opakovaně volen. Dalšími funkcemi byli tajemník, pokladník a jednatel. Každý člen musel každoročně odvádět poplatek za členství, jenž spolu s ostatními podmínkami byly uloženy ve stanovách odboru, jež do Pelhřimova zaslala Domácí rada Klubu Za starou Prahu. Ta také pelhřimovským doporučila odebírat klubovní Věstník Za starou Prahu.

Odbor se s většinou kauz obracel na členy Klubu. Jednalo se o rady týkající se drobných přestaveb či úprav staveb a veřejných prostranství, regulace řeky a ploch pro další stavební aktivitu i zachování určitého rázu městské krajiny. Paradoxně tak v historickém centru vyrostly moderní stavby, které zastupovaly nový pohled na památkovou péči. Vypracování návrhů na výše zmíněné objekty se ujímal architekt Pavel Janák. Řešením problémů na obecné úrovni zase jednatel nebo předseda. Těchto činovníků se za fungování odboru vystřídala řada.

První důležitá stavba vytvořená krátce po ustanovení odboru byl rohový secesní dům mimo vnitřní město advokáta Linharta vyprojektovaný počátečním architektem a stavitelem Ladislavem Novotným, který na jiných stavbách spolupracoval s architektem Antonínem Hübschmannem členem pražského Klubu. Ten Novotného nechával provádět své stavby. Snad díky tomuto propojení si Novotný osvojil moderní architektonické názvosloví, které posléze s přispěním jisté dávky fantazie aplikoval na vlastní stavby, jako je tomu na originálním Linhartově domě, jenž v Pelhřimově odstartoval příliv kvalitní architektury. Tato dvoupodlažní stavba se svébytným zdobením pásu nad okny druhého podlaží a atiky jakoby autor záměrně zaměnil členění fasády klasicky chápané od renesance. Místo těžce

209 KRATOCHVÍL (pozn. 122), 66-67.

působícího soklu s hrubou bosáží, jemnější rustiky v prvním podlaží a nejvzdušnějšího druhého podlaží pořadí obrátil, čímž, dle mého názoru, dekor stavby více vynikl.

Poté, díky iniciativě odboru vyrostla ve městě pro příbuzného Karla Polesného Jana Drechsela kubistická stavba podle návrhu od Pavla Janáka. I když se v rámci Janákovy tvorby nejedná o příliš hodnotné dílo, může se ale chlubit tím, že jde o druhou realizovanou kubistickou stavbu vůbec. Tvarování jednotlivých detailů pomocí okosených ploch stavby je ovlivněno Janákovou statí Hranol a pyramida z roku 1911²¹⁰, kde popisuje svou tezi o ovládnutí hmoty duchem.

V roce 1911 získali pelhřimovští právovárečníci měšťanský dům na náměstí, ve kterém v minulosti býval hotel. Tomuto využití ho chtěli ponechat i nadále. Oslovili místního stavitele Jana Kotrnocha k vypracování plánů na stavbu nového hotelu. Stavbě bohužel přisoudil secesní průčelí a neúměrné měřítko, jež nepasovalo a dodnes nepasuje do historického středu města. Klub si toho všiml a reagoval na to svým vlastním plánem, který se zabýval celou jižní stranou náměstí a chtěl docílit toho, aby se domy v této řadě sjednotily podobnými štíty a zachoval se tak ráz malebného venkovského města. Městská rada nehleděla na snahy Klubu a schválila Kotrnochův plán. Janák byl po neúspěchu osloven lékařem Vojtěchem Fárou, který zamýšlel nově zakoupený měšťanský dům na západní straně náměstí zadaptovat na moderní byt a ordinaci. Architekt zde navázal na svou myšlenku o obnovení původního štítového rázu a na domě vybudoval štít zvýrazněný kubistickými prvky. Dále doplnil stavbu o kubistický balkon, arkýř a portál. V tomto případě je zde jasný nový přístup k památkové péči, ústup od přísně konzervační metody,²¹¹ kdy Janák svou úpravou obohatil objekt o prvky, které nikdy před tím stavba nenesla, čímž překvapivě vhodně doplnil strádající náměstí. Esej *Obnova průčelí*²¹² publikovaný v *Uměleckém měsíčníku* vznikl na základě Janákovy práce pro Pelhřimov, studií pro obnovu jižní strany náměstí, přestavbou domu čp. 13 a přestavby radnice na havlíčkobrodském náměstí.

Vedle Drechselovy vily byla zanedlouho vystavěna vila pro učitelku Marii Jelínkovou, která citlivě reagovala na vedlejší stavbu. Autor Jan Kotrnoch se zde nesnažil používat tehdy módní kubismus, ale pojal ji v duchu své oblíbené secese s prvky lidové architektury.

Mezi důležité stavby období mezi válkami patří Váňova vila od pražského architekta

210 Stat' Hranol a pyramida vyšla v *Uměleckém měsíčníku*, I, 6, 1911-1912, 162-170.

211 HANZLÍKOVÁ (pozn. 142), 117.

212 Stat' *Obnova průčelí* vyšla v *Uměleckém měsíčníku* II, 1912-1913, 85-89.

Jana Legáta. Ten nad městem vystavěl klasicizující vilu připomínající malý zámek. V kontextu pelhřimovské architektury se jedná o ojedinělý typ stavby. Podobně je tomu u obchodního domu židovských obchodníků Fleischla a bratří Herrmannů, jimž František a Václav Kavalírové postavili na nárožní parcele mohutnou secesní tovární budovu zvýrazněnou kruhovou věží. Tato stavba je jedinou v práci, jejíž primární funkcí je, že slouží komerčním účelům, nikoliv k obývání. Nejmladší stavbou zasluhující zmínit jsou Masarykovy chlapecké školy. Ty také doplní řadu architektonických slohů použitých v Pelhřimově od počátku 20. století po začátek druhé světové války. Zde se jedná o decentní rondokubistické prvky aplikované na dvou hmotách křídel školy.

Stavební aktivity s kvalitními výsledky by v malém venkovském městě jistě nebylo bez založení místního odboru Klubu Za starou Prahu. Ten s pomocí pražských tvůrců se zasloužil o výchování uměnilovného obyvatelstva, jenž se začalo více zajímat o podobu místa, kde žijí či pracují. Proto v Pelhřimově vyrostly zajímavé a originální stavby, jež některé nemají v Čechách obdoby a zároveň příjemně a citlivě reagují na historické jádro města. Pelhřimov nese zároveň primát ve vytváření tehdejších památkových teorií, kdy se stává experimentální platformou při prosazování nových názorů na památkovou péči.²¹³

213 HANZLÍKOVÁ (pozn. 142), 118.

7. Prameny a seznam použité literatury:

Odborné prameny:

Archiv architektury a stavitelství Národního technického muzea v Praze

Státní okresní archiv Pelhřimov

Literatura:

BENEŠOVÁ Marie: Pavel Janák, Praha 1959

ČERNÝ Jiří: Pelhřimov. Obraz města v architektuře 19. a 20. století, Pelhřimov 1996

DOJAVOVÁ Marie: Tajemství zdí města Pelhřimova, Pelhřimov 2002

HANZLÍKOVÁ Kateřina (ed.): Sto let Klubu Za starou Prahu 1900 – 2000, Praha 2000

HOROVÁ Anděla (ed.): Skupina výtvarných umělců, in: Nová encyklopedie českého výtvarného umění, N-Ž, Praha 1995

Kol. autorů: Pelhřimovsko ve druhém tisíciletí, Pelhřimov 2000

Kol. autorů: Technické památky v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, III, Praha 2000

KVÁŠOVÁ Miroslava: Pelhřimov, Praha a Litomyšl, 2008

LUKEŠ Zdeněk: Český architektonický kubismus, Praha 2006

POLESNÝ Karel / WIRTH Zdeněk: Pelhřimov, Pelhřimov 1911

SEDLÁK Jan (ed.): Slavné vily kraje Vysočina, Praha 2008

SOUKUP Josef: Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese Pelhřimovském, Praha 1903

ŠVÁCHA Rostislav: Lomené, hranaté a obloukové tvary. Česká kubistická architektura 1911-1923, Praha 2000

ŠVÁCHA Rostislav: Od moderny k funkcionalismu, Praha 1995²

ŠVÁCHA Rostislav (ed.): Slavné vily Jihočeského kraje, Praha, 2007

Periodika:

Věstník Za starou Prahu I, 1, 1910

Věstník Za starou Prahu I, 8, 1910

Věstník Za starou Prahu, II, 10, 1911

Věstník Za starou Prahu, III, 1, 1912

Věstník Za starou Prahu III, 5, 1912

Věstník Za starou Prahu, IV, 1, 1913

Věstník Za starou Prahu, IV, 8, 1913

Věstník Za starou Prahu, IV, 6, 1913

Věstník Za starou Prahu, VII, 1-2, 1920

Věstník Za starou Prahu, VIII, 1-2, 1921

Věstník Za starou Prahu, XI, 1-6, 1926

Vlastivědný sborník Pelhřimovska 3, 1993

Vlastivědný sborník Pelhřimovska, 4, 1993

Vlastivědný sborník Pelhřimovska, 8, 1999

Vlastivědný sborník Pelhřimovska, 17, 2006

Vlastivědný sborník Pelhřimovska, 18, 2007

Internetové zdroje:

http://ceskobudejovicky.denik.cz/zpravy_region/putovani_stavarna_cb20080620.html,
vyhledáno 20.4.2010

8. Seznam vyobrazení:

10. Plakát na přednášku Zdeňka Wirtha, 1911, Státní okresní archiv Pelhřimov, Fond odboru Klubu Za starou Prahu, foto: Tereza Šenoltová.
11. Kostelík Božího těla, stav na poč. 20. stol., pohled od jihozápadu, reprodukce z: Miroslava KVÁŠOVÁ: Pelhřimov, Praha a Litomyšl 2008.
12. Charvátův dům, stav z 80. let 19.stol., východní strana náměstí, reprodukce z: Miroslava KVÁŠOVÁ: Pelhřimov, Praha a Litomyšl 2008.
13. Novostavba spořitelny, stav z roku 1900, východní strana náměstí, reprodukce z: Miroslava KVÁŠOVÁ: Pelhřimov, Praha a Litomyšl 2008.
14. Komerční banka, západní strana náměstí, současný stav, foto: Tereza Šenoltová.
15. Vchod na hřbitov, Antonín Bílek, Viktor Foerster, stav v roce 1906, reprodukce z : Miroslava KVÁŠOVÁ: Pelhřimov, Praha a Litomyšl 2008.
16. Návrh kubistického kříže, Josef Chochol, 1912, reprodukce z: Rostislav ŠVÁCHA: Návrh kubistického kříže pro Pelhřimov, in: Vlastivědný sborník Pelhřimovska, 3, 1993, 39.
17. Návrh na družstevní dům čp. 384, Pavel Janák, 1911, reprodukce z: Jiří ČERNÝ: Pelhřimov. Obraz města v architektuře 19. a 20. století, Pelhřimov 1996, 24.
18. Návrh na družstevní dům čp. 383, Pavel Janák, 1911, reprodukce z: Jiří ČERNÝ: Pelhřimov. Obraz města v architektuře 19. a 20. století, Pelhřimov 1996, 26.
19. Družstevní domy čp. 383 a 384, Pavel Janák, 1911-1912, pohled od severu, foto: Tereza Šenoltová.
20. Družstevní dům čp. 383, Pavel Janák, 1911-1912, současný stav, foto: Tereza Šenoltová.
21. Družstevní dům čp. 384, Pavel Janák, 1911-1912, současný stav, foto: Tereza Šenoltová.
22. Jižní strana náměstí před rekonstrukcí hotelu Rosol, Pavel Janák, 1912, reprodukce z: Kateřina HANZLÍKOVÁ (ed.): Sto let Klubu Za starou Prahu 1900 – 2000, Praha 2000, 170.
23. Návrh na úpravu jižní strany náměstí, Pavel Janák, 1912, reprodukce z: Kateřina HANZLÍKOVÁ (ed.): Sto let Klubu Za starou Prahu 1900 – 2000, Praha 2000, 170.
24. Konečný stav jižní strany náměstí, Pavel Janák, 1912, reprodukce z: Kateřina HANZLÍKOVÁ (ed.): Sto let Klubu Za starou Prahu 1900 – 2000, Praha 2000, 170.

25. Hotel Rosol čp. 29, Jan Kotrnoch, 1912- 1913, detail řešení fasády, foto: Tereza Šenoltová.
26. Původní hostinec U Martinců, stav z 1870, reprodukce z: Věstník Za starou Prahu, IV, 8, 1913, 50.
27. Hotel Rosol čp. 29, Jan Kotrnoch, 1912- 1913, fotografie z roku 1913, reprodukce z: Věstník Za starou Prahu, IV, 8, 1913, 50.
28. Hotel Rosol čp. 29, Jan Kotrnoch, 1912- 1913, detail dekoru, foto: Tereza Šenoltová
29. Hotel Rosol čp. 29, Jan Kotrnoch, 1912- 1913, zasazení do jižní strany náměstí, foto: Tereza Šenoltová.
30. Hotel Rosol čp. 29, Jan Kotrnoch, 1912, půdorys 1. NP, Státní okresní archiv Pehřimov, Archiv Berní správy, k. 62, fol. 197-198.
31. Hotel Rosol čp. 29, Jan Kotrnoch, 1912, půdorys 2. NP, Státní okresní archiv Pehřimov, Archiv Berní správy, k. 62, fol. 199-200.
32. Drechselova vila, Pavel Janák, 1912-1913, pohled od jihu, foto: Jan Ptáček.
33. Drechselova vila, Pavel Janák, 1912-1913, detail hlavice sloupu, foto: Jan Ptáček.
34. Drechselova vila, Pavel Janák, 1912-1913, detail řešení vstupní branky, foto: Jan Ptáček.
35. Drechselova vila, Pavel Janák, 1912-1913, detail okna, foto: Jan Ptáček.
36. Drechselova vila, Pavel Janák, 1912-1913, detail fasády, foto: Jan Ptáček.
37. Drechselova vila, Pavel Janák, 1912-1913, detail zápraží, foto: Jan Ptáček.
38. Drechselova vila, Pavel Janák, 1912-1913, průčelí, Archiv architektury a stavitelství Národního technického muzea v Praze, Fond č. 85-Pavel Janák.
39. Drechselova vila, Pavel Janák, 1912-1913, průčelí, Archiv architektury a stavitelství Národního technického muzea v Praze, Fond č. 85-Pavel Janák.
40. Drechselova vila, Pavel Janák, 1912-1913, průčelí, Archiv architektury a stavitelství Národního technického muzea v Praze, Fond č. 85-Pavel Janák.
41. Drechselova vila, Pavel Janák, 1912-1913, půdorys přízemí, Státní okresní archiv Pelhřimov, Archiv Berní správy, k. 67, fol. 13.
42. Fárův dům čp. 13, Pavel Janák, 1913 - 1914, dobová fotografie západní strany náměstí, Archiv architektury a stavitelství Národního technického muzea v Praze, fond č. 85- Pavel Janák.
43. Fárův dům čp. 13, Pavel Janák, 1913 - 1914, pohled od severovýchodu, foto: Jan Ptáček.

44. Fárův dům čp. 13, Pavel Janák, 1913 - 1914, detail altánu, foto: Jan Ptáček,
45. Dům U Zlatého soudku před rekonstrukcí, kolem 1880, reprodukce z: Miroslava KVÁŠOVÁ: Pelhřimov, Praha a Litomyšl 2008.
46. Fárův dům čp. 13, Pavel Janák, 1913 - 1914, dobová fotografie portálu, Archiv architektury a stavitelství Národního technického muzea v Praze, fond č. 85- Pavel Janák.
47. Fárův dům čp. 13, Pavel Janák, 1913 - 1914, pohled od severozápadu, foto: Jan Ptáček.
48. Fárův dům čp. 13, Pavel Janák, 1913 - 1914, detail portálu, foto: Jan Ptáček.
49. Plán štítu domu čp. 13, Pavel Janák, 1913, Archiv architektury a stavitelství Národního technického muzea v Praze, Fond č. 85-Pavel Janák.
50. Řez schodištěm domu čp. 13, Pavel Janák, 1913, Archiv architektury a stavitelství Národního technického muzea v Praze, Fond č. 85-Pavel Janák.
51. Půdorys 1. NP domu čp. 13, Pavel Janák, Státní okresní archiv Pelhřimov, Archiv města Pelhřimov, k. 419, fol. 5.
52. Půdorys 2. NP domu čp. 13, Pavel Janák, Státní okresní archiv Pelhřimov, Archiv města Pelhřimov, k. 419, fol. 5.
53. Nerealizovaný návrh štítu domu čp. 13, Pavel Janák, 1913, Archiv architektury a stavitelství Národního technického muzea v Praze, Fond č. 85-Pavel Janák.
54. Nerealizovaný návrh štítu domu čp. 13, Pavel Janák, 1913, Archiv architektury a stavitelství Národního technického muzea v Praze, Fond č. 85-Pavel Janák.
55. Nerealizovaný návrh štítu domu čp. 13, Pavel Janák, 1913, Archiv architektury a stavitelství Národního technického muzea v Praze, Fond č. 85-Pavel Janák.
56. Nerealizovaný návrh štítu domu čp. 13, Pavel Janák, 1913, Archiv architektury a stavitelství Národního technického muzea v Praze, Fond č. 85-Pavel Janák.
57. Nemocnice Počátky, Ladislav Novotný, 1908, pohled od východu, foto: Tereza Šenoltová.
58. Dům čp. 340, Počátky, Antonín a Bohumil Hübschmannovi, 1914-1915, pohled od jihu, foto: Tereza Šenoltová.
59. Hotel Modrá Hvězda čp. 33, Počátky, Ladislav Novotný, 1912, průčelí do náměstí, foto: Tereza Šenoltová.
60. Vlastní dům Ladislava Novotného čp. 90, Počátky, Ladislav Novotný, pohled od západu, foto: Tereza Šenoltová.

61. SPŠ Stavební České Budějovice, Antonín Hübschmann, 1910, foto z r. 1925, reprodukce z:
http://ceskobudejovicky.denik.cz/zpravy_region/putovani_stavarna_cb20080620.html,
vyhledáno 20.4.2010.
62. [Dům čp. 836, Ladislav Novotný, 1911 - 1912, pohled od východu, foto: Tereza Šenoltová.](#)
63. [Dům čp. 836, Ladislav Novotný, 1911 - 1912, pohled na arkýř, foto: Tereta Šenoltová.](#)
64. [Dům čp. 836, Ladislav Novotný, 1911 - 1912, detail druhého podlaží, foto: Jan Ptáček.](#)
65. [Dům čp. 836, Ladislav Novotný, 1911 - 1912, detail dekoru, foto: Jan Ptáček.](#)
66. [Dům čp. 836, Ladislav Novotný, 1911 - 1912, dobová fotografie, reprodukce z :
Miroslava KVÁŠOVÁ: Pelhřimov v proměnách, Pelhřimov 2009, 52. 60.](#)
67. Dům čp. 836, Ladislav Novotný, 1911, plán průčelí, Státní okresní archiv Pelhřimov, Archiv Berní správy, k. 64, fol. 12.
68. Dům čp. 836, Ladislav Novotný, 1911, detail průčelí, Státní okresní archiv Pelhřimov, Archiv Berní správy, k. 64, fol. 12.
69. Dům čp. 836, Ladislav Novotný, 1911, půdorys 1. NP, Státní okresní archiv Pelhřimov, Archiv Berní správy, k. 64, fol. 16.
70. Dům čp. 836, Ladislav Novotný, 1911, půdorys 2. NP, Státní okresní archiv Pelhřimov, Archiv Berní správy, k. 64, fol. 14.
71. Vila Marie Jelínkové čp. 333, Jan Kotrnoch, 1913 - 1914, pohled od západu, foto: Jan Ptáček.
72. Vila Marie Jelínkové čp. 333, Jan Kotrnoch, 1913 - 1914, dekor nad okny, foto: Jan Ptáček.
73. Vila Marie Jelínkové čp. 333, Jan Kotrnoch, 1913 - 1914, detail výzdoby, foto: Jan Ptáček.
74. Vila Marie Jelínkové čp. 333, Jan Kotrnoch, 1913 - 1914, pohled od jihozápadu.
75. Vila Marie Jelínkové čp. 333, Jan Kotrnoch, 1913, průčelí do ulice, Státní okresní archiv, Archiv Berní správy Pelhřimov, k. 67, fol. 18.
76. Vila Marie Jelínkové čp. 333, Jan Kotrnoch, 1913, průčelí do zahrady, Státní okresní archiv, Archiv Berní správy Pelhřimov, k. 67, fol. 18.
77. Vila Marie Jelínkové čp. 333, Jan Kotrnoch, 1913, severozápadní pohled, Státní okresní archiv, Archiv Berní správy Pelhřimov, k. 67, fol. 18.
78. Vila Marie Jelínkové čp. 333, Jan Kotrnoch, 1913, půdorys 1. NP, Státní okresní

- archiv, Archiv Berní správy Pelhřimov, k. 67, fol. 16.
79. Váňova vila čp. 127, Jan Legát, 1923 - 1924, pohled od východu, foto: Tereza Šenoltová.
 80. Váňova vila čp. 127, Jan Legát, 1923 - 1924, hlavní vstup, foto: Tereza Šenoltová.
 81. Váňova vila čp. 127, Jan Legát, 1923 - 1924, pohled na arkýře, foto: Tereza Šenoltová.
 82. Váňova vila čp. 127, Jan Legát, 1923 - 1924, pohled na nárožní arkýř, od severozápadu, foto: Tereza Šenoltová.
 83. Váňova vila čp. 127, Jan Legát, 1923 - 1924, dobová fotografie, reprodukce z: Miroslava KVÁŠOVÁ: Pelhřimov v proměnách, Pelhřimov 2009, 134.
 84. Váňova vila čp. 127, Jan Legát, 1923, návrh průčelí, Státní okresní archiv Pelhřimov, Archiv města Pelhřimov, k. 515, fol. 2.
 85. Váňova vila čp. 127, Jan Legát, 1923, půdorys 1. NP, Státní okresní archiv Pelhřimov, Archiv města Pelhřimov, k. 515, fol. 4.
 86. Váňova vila čp. 127, Jan Legát, 1923, půdorys 2. NP, Státní okresní archiv Pelhřimov, Archiv města Pelhřimov, k. 515, fol. 5.
 87. Obchodní dům firmy Fleischl a Herrmannové čp. 823, František a Václav Kavalírové, 1913 - 1914, pohled od severu, foto: Tereza Šenoltová.
 88. Obchodní dům firmy Fleischl a Herrmannové čp. 823, František a Václav Kavalírové, 1913 - 1914, pohled na vjezdovou část, foto: Tereza Šenoltová.
 89. Obchodní dům firmy Fleischl a Herrmannové čp. 823, František a Václav Kavalírové, 1913 - 1914, pohled na kratší křídlo, foto: Tereza Šenoltová.
 90. Obchodní dům firmy Fleischl a Herrmannové čp. 823, František a Václav Kavalírové, 1913 - 1914, detail dekoru pilastru, foto: Tereza Šenoltová.
 91. Obchodní dům firmy Fleischl a Herrmannové čp. 823, František a Václav Kavalírové, 1913, půdorys 1. NP, Státní okresní archiv Pelhřimov, Archiv Berní správy, k. 64, fol. 22.
 92. Obchodní dům firmy Fleischl a Herrmannové čp. 823, František a Václav Kavalírové, 1913, půdorys 1. NP, Státní okresní archiv Pelhřimov, Archiv Berní správy, k. 64, fol. 23.
 93. Masarykovy chlapecké školy, Jaroslav Kabeš, Václav Vejrych, 1923 - 1926, pohled od západu, foto: Jan Ptáček.
 94. Masarykovy chlapecké školy, Jaroslav Kabeš, Václav Vejrych, 1923 - 1926, detail vstupu, foto: Jan Ptáček.

95. Masarykovy chlapecké školy, Jaroslav Kabeš, Václav Vejrych, 1923 - 1926, detail oken, foto: Jan Ptáček.
96. Masarykovy chlapecké školy, Jaroslav Kabeš, Václav Vejrych, 1923 - 1926, pohled do zahrady a boční vstup, foto: Jan Ptáček.
97. Masarykovy chlapecké školy, Jaroslav Kabeš, Václav Vejrych, 1923 - 1926, detail oken, foto: Jan Ptáček.